
П. ТИЧИНА.

* * *

Приїхало до матері да три сини,
три сини вояки, да не 'днакі.
Що 'дин за бідних,
другий за багатих,
а третьому силу свою нігде діть,—
просто бандит.

— Ой, мамо!—каже перший кароокий,—
який то світ широкий!
Не тільки в нас з нуждою бій,
не тільки ми тут з горем—
страждають люде і за морем,
бо скрізь проклятий багатій.

— Ой, нене!—каже другий чорногрекий,—
нащо нам думати про світ далекий,
коли в нас од природи все вже є:
і хліб, і вугіль, і голлє.
Нехай же на голлі цім горлом звисне
чуже, нерідне, ненависне.

— Ой, мати!—каже третій низькобровий,—
повиганай своїх синів із хати,
хай не смішать мене, нехай не сердять.
Кулак здоровий—
оце і воля, і братерство й щастя краю;
чи бідний, чи багатий—я ніколи не питаю.

Блиснула шабля в першого!
Креснула в другого,
ще й в третього клинок..
„Ой, сину, синку мій, синок!“
Лежить бандит готовий.
А два брати знов далі б'ються—
ніяк їх не рознять.

ВЕЛИКИМ БРЕХУНАМ.

(Відповідь де-кому).

— О, як гармонію, гармонію ми любим!
Ми хочем бачить світ прозорим, а не грубим.
Життя для нас лиш згук, лиш сонний, тонний транс,
і робітничий клас, як вічний дисонанс.
Ми бачим спокій там, де боротьба і бурі;
у небутті—красу, і правду в каламбурі.
І брязкаєм в серця і плачемо над тим,
що все це тля і тлін, дурної крові дим.
Та як же нам зламати тиранно-тюрмні ґрати,
коли співці у нас все євнухи, кастрати?
„І ланцюги є знак. І ґрати є акорд.
І сяйво від осла. І мир од львиних морд“...
Гармонія живе не тільки там, де блики.
Гармонія і там, де Брехуни Великі.
Лиш брехуни умруть, а правда з віка в вік
стіче в один акорд, де згук є—робітник.

* * *

Охляло сонце. На будинках
горить гарячий фіолет.
Останній промінь, як стілет,
поранив клен на осінь. Жінка
зніма білизну. Веремію
круг неї вітер закрутив
і запилив у свій мотив
рожеві ноги й повну шию...
Немов в Еладі! Вітер з моря
вітрилить пазуху... Краса!
І раптом спірка: крадеш? з горя?—
Вчепились в коси... Погаса
і гоїться, і жухне клен.
В розстріл гуляє дітвора.
І, патріот свого двора,
собака з ними... От і день
скінчивсь. Над містом шум кипить..
У всіх тонах стрункі морози.
Лиш божевільні паровози
когось гукають кожну мить.
Хай буде рух! Душі! Знаття!
Нехай і боротьба звірина!—
Лиш так оновиться людина
і вся матерія життя.

М. БОГДАНОВИЧ.

* * *

Красавец юный триолет
Тютчев.

Мов птах в гнучких очеретах,
Стрілою думка промайнула
І зразу зникла, потонула,
Мов птах в гнучких очеретах.
Але душа її почула
І вже співає на словах:
„Мов птах в гнучких очеретах,
Стрілою думка промайнула“.

З білоруської переклав
Виктор Чугай.

АНДРІЙ ПАНІВ.

* * *

На місто стомлене здаля дихнула осінь:
Повітря вніч пило міцную прохолоду,
А ранком—почепилась блідо-сиза вохкість
На будинки, мости, на води...
Там, десь за обрієм, вона спросоння дише.
Ії цю ніч поцілувало літо,
Прийшло, промовило: „ще спиш?“
І нахилилося, в тумани оповите.
Спросоння кліпнула й зітхнула—
Приснились: золото і листя шелест,
І роси ранкові, й дзвінки лісові луни,
Коли кривавий лист дорогу стеле...
Зітхнула ласково, промовила „цілуй“—
Змутніла неба синяя емаль,
І вулиці повив серпанком ніжний сум,
Зводи одягли вуаль...

.....
А в день—буяла літа перемога—
Останні ласки—огневі...
Будинки літу цілували ноги
І слали погляди с-під довгих вій...
Асфальти дихали жадібно і смолисто
І заховатися спішили в тінь—
В останнє літо цілувало місто,
Идучи в прозору далечінь.

ФІЛОСОФ З ГОЛОВОЮ ХЛОПЧИКА.

БРИЗКИ МИСЛІ

(Афоризми людини, яку життя приперчило).

ЖУЧКИ.

1. От я знаю, що маленький жучок кузька шкодить хлібам.

І коли роблять заходи, щоб його винищити, я рад, підтримую, сам беру участь, обливаю всякими пульверизаторами з їдкими рідинами поле, обливаю разом з іншими зерно синім камінем і т. д.

А от коли зірву одного колоска пшенишного на полі, а на йому той зеленавий жучок, ще й блищить металевим блиском і скулившись замре, то хіба я візьму його і в лютій злості розчавлю, тому що знаю, що він і зараз поїдає зерно в колоску? Ніколи того не зроблю! Ну що з того, що я одного жучка уб'ю, якого я знаю зараз окремо, персонально, не в масі зо всіма іншими, а індивідуально; що з того, коли я його роздушу? Кому це допоможе? Хай живе, та ще й пригрію диханням. Що один знищений колосок на цілий лан? Коли б він мене укусив зараз (як би міг), о тоді я б із ним обійшовся инакше, але ж то просто був би особистий гнів, а не свідомо боротьба.

Таке чуття мав напевно і Дантон, коли, будучи прокурором Республіки, допомагав окремим роялістам—своїм ворогам—спасти своє життя.

А тепер в революцію скільки таких випадків...

Це мабуть тому, що в масових рухах переважає розум, а в індивідуальних—чуття.

2. Не тільки розум, а й душу корисно відпустити під чорний пар. Нічого, що там проростуть часом корчі бур'яну та будяків.

3. Не оглядайтеся назад—на шлях та на землю, по якій ви вже пройшли (властиво на те, що ростоптане ногами), бо це в минулому.

Треба любити тільки в майбутнє, треба жаліти тільки вперед.

4. Любов—треніровка двох осіб, щоб краще виявити здібності і якості партнера... Хитра природа — бісової і т. д...

5. Коли б людство почало всі до одного подружжя будувати на справжньому коханні, тоб-то дійсному тяжінні полів, а не на випадкових, ідейних, економічних заохотних причинах,—то людство швидко б пішло до витвору вищих форм людських істот.

6. Ждять ні на кого, виглядають нікого; власні руки і власний мозок підперті чуттям—вони то й витиснуть.

7. Обов'язок це не є щось таке, що могло б бути вище за колективне життя.

8. Блаженна перша, бо вона має чисте поле. Як приємно зривати цілину, якої не пороло ще нічیه рало. Слава і радість піонерам у житті, а найбільша радість піонерам душі людської, її першим плугатарям.

9. Блаженна друга, бо вона приймає те, що розгорнулось пуп'янком для першої.

10. Блаженна сімнадцята, чи там двадцять п'ята, бо вона приймає те, що розквітлось різнобарвними квітами для всіх попередніх до неї і цвіте багатим квітником в одній душі. Той багатий квітник вона бере під свій догляд і в любий мент може зірвати найцікавішу їй квітку і посадити свою, або викохати таку, якої ще досі ніхто ніколи не викохував і не знаходив...

11. Коли я заглядаю у квітку тюльпана чи нарциса, де тичинки мліють творчим духом, або заглядаю в лоно милої, я заглядаю у біологічне безсмертя, я бачу вічність.

12. (Це для того, щоб розбуркати твою фантазію і думку, мій читачу). Гаразд! Людство розмножується в геометричній прогресії коли це ідеально, бо щоб не зупинився приріст, то від одної людини, може, й повинно вродитись, принаймні, дві нових, од тих двох по дві і т. д. (теорія Мальтуса). Щоб прокормити людство, продуктів не може хватити більше того, скільки може дати земля. Допустимо, що людина винайде шлях хемічного перетворення будь якої матерії на їжу, поборе мікробів, стихії, все почне переробляти в продукти і плодитись, тоді земну кулю можна переробляти в людей, можна б замість землі зробити величезне гроно людства (як рій на гіляці) в просторах всесвіту... Та ну його к бісу, скажете ви... І я так само кажу... Що там буде, а тут дивись, щоб зараз, бува часом, буржуй на шию не вліз...

13. Справжня жінка, коли хоче кого-небудь узяти до рук без усяких натяків на протест, то бере в лапи перш за все голову чоловіка. Серце для неї така пуста річ, що на неї й уваги звертати не слід. Вона знає, що серце мов якась балаболка бляшана (с-під вакси коробочка) прив'язана до голови шнурочком нервів і ніяк не одірветься, по камінцях

стрибатиме, тягнучись позаду, зойкаючи болем. За дурною головою завше бідне серце, але... тут є велике „але“, що з найрозумнішої людини в коханні робить класичного дурня...

Ото й кажуть—згубив голову, а воно мила зацапила.

Пишу це з власного досвіду...

Цього питання ніяка партійна наука ще не розв'язала.

14. От-так іду вулицею, придивляюсь—і... аж дивно робиться, що кожний смоктав цицьку—од паршивого кривогубого ідіота до найвищої людини в державі—от-так і смоктав натягуючи, як черевик на гумах... А дивишся—такий поважний іде чи іде... А ти ж, сучий сину, також був маленьким паршучком, червоним клаптем м'яса уродився і натягував молоко, як і всі інші, як другий, десятий...

(Це гарно так міркувати, щоб загубити повагу до походження).

Просто отак зморщеним сліпим обличчям ловив за пипку на руках у матері і в розстібнуту блюзку влазив, а тепер—секретар Цека, нарком, директор тресту, біржовик—і поважний який, подиви на нього...

15. Ревність — функція власности. А знов подумаєш, виходить, що захватне чуття, на кращу особу другого полу в індивідуальній оцінці, яке полягає в ревності—це патент на придбання кращих екземплярів людини для цілого людства, для одбору. Колективна вселюдська приналежність не є вже власність. Виходить ревність не зв'язана з власністю. Звичайно, це в ідеальному розумінні, як у собак. Коли б це чуття знищити, був би крах (це в мільйонах літ), припинився б розвиток, бо половий добір загинув би, коли б пари сходились по жеребку...

16. Гармонія частин і форм залежить від нашого тільки (людського) сприйняття світу, від нашого світовідчуження.

Тому, мабуть, нас уражають де-які істоти й форми негармонійні з нашого погляду.

Але раз вони існують і їх не знищила природа, значить вони гармонійні в ній; вони мають другу гармонію, збудовану на іншому світосприйнятті, іншому принципі. Негармонійне в природі зникає, або обертається в гармонійне.

Можна сказати, що машина негарна формою, ще не зовсім викінчена, ще не доцільно розсходує енергію. Там чогось ще бракує. Аероплан спочатку був громоздкий, не гармонійний—та й літав він ледве... А от чим більше вдосконалюється, тим він пропорційніший, гармонійний і гарніший.

У риби мусить бути інша гармонія. Багато там інших складових частин, порівнюючи з нашим світом. Тому вони часто вражають нас своєю, начеб-то, негармонійністю, але вони т а м доцільні.

Отож і гармонія так само відносна, як і все інше.

17. Треба жити так, щоб була радість життя. Навіщо ж жити, коли тієї радості немає: навіть мучитись, бідувати, страждати і т. д. треба так, щоб була та радість. Мучусь за волю, допустимо, а з радістю це перенешу—тоді є доцільність і жити, а немає радості життя у тих, що виривають себе з вселюдського ґрунту. Радість життя—це основа тогож таки життя.

(С. Пилипенко співає: „Пріємно жити, їсти і пити—і має рацію, коли живе).

В колективі людині є завше та радість, бо навіть в індивідуальному обмеженні колектив дає максимум з того, що людині дійсно належить на землі. Віддає себе людина для колективу не з альтруїзму.

18. Як у всякому порядному господарстві (творчому), у мене в поезії (вона у мене творче хозяйство, що поставляє продукти емоцій людям), так у мене в поезії, крім квітників, ланів, вишень, майстерень є й клозети і помийні ями.

Чим же я винен, що де-кого природа створила на чистильщиків одхожих місць. Бідні ви, критики й инша дрібнота з породи подорожніх жуків, чим я винен, що у вас таке стихійне тяжіння до асенізації, як і не винен у тім, що маю усі людські потреби.

19. Ціла купка голодних дітей—в середині більшеньки (оддавили менших на край), скраю менші і всі вкупі протягнули рученята до вікна вагону. (Пригадую картину: „погоня за щастям“). Рученята з лахміття лізуть догори, як патички сухі, і складеними щупальцями на кінцях їх—червачками—в кулачки стискаються. „Дядя, дайте... Дядя“... Перше почування віддати все—і даєш, даєш, аж поки під ґнітом цієї картини не утічеш... Тоді думаєш, як звичайний пристойний егоїст... Ну, от хоч би я все оддав,—що я поможу цим?—На один день дрібочці з гігантського тлуму голодних? А далі? Не собі—не їм. Тоді чи не краще купити мороженого? Бо зі всієї кількості хліба, яка приходить у нас на долю мільйонів людей нашого краю, ніяк не викроїш на долю голодних мільйонів. Значить, свідомо знаю, що кілька мільйонів, припустим, люду в країні повинно вимерти з голоду. Тоді кому потрібні мої пориви і почування? І називаєш себе дурнем. А взагалі відчуваєш, що так можуть мислити і численні мерзавці... От і розберись, де кінчається матеріалізм і починається сентименталізм, чи мерзотність.

(Голод. Полтава. 6 ві. 1922 р., їдучи до Київа).

20. Я ненавижу маленьких собачок біжухок, бо це ознака паразитизму. Паразит, коло якого слідує другий побільше його—хазяїн (бо бідняк їх не розведе: користи ніякої). А блоха—паразит на паразитові. Це паразитизм в третьому ступні.

ПАВЛО ГРУНСЬКИЙ.

Літературні Шаржі.

КРИТИЧНІ ЗАМІТКИ—Юр. Меженко.

Заздалегідь передбачаючи, що мої погляди викличуть не один докір, не один полемичний відгук, а можливо, що ще хто сунеться й бити, я наперед зрікаюсь всякої полеміки (полеміка лише розпалює, не доказуючи), битися не буду, бо бійка в пенсне не є бійка, а без пенсне я нічого не бачу, і починаю свої думки аксіомою, що творчий індивідуум тільки тоді може творити, коли визнає себе істотою вищою над колективом і коли, не підлягаючи колективові, всеж таки відчуває, що він не індивідуум, а колектив...

Я так довго спинився на цьому, так багато писав про це, щоб потім не обтяжати читача довгими міркуваннями, а просто перейти до сухих цифер, які все інше доведуть і доведуть наочно.

Візьмемо ми перший ліпший вірш.

Ну, хоч такий:

Диби, диби...
Ішла баба по гриби,
А дід по опеньки
В неділю раненько.

* * *

Гоп-гоп-гоп! Гу-ту-ту!
Вари кашку круту,
Підсипай молочка,
Погодуй козачка!

* * *

Печу, печу хлібчик
Дітям на обідчик;
Печу, печу папку,
Всажу на лопатку,—
Шусть у піч, шусть у піч!

Що в художньому творі найголовніше?

Ясно що... Художність. Образи.

Образ в поезії мусить мати два моменти: те, що говориться і те, про що говориться. Що заступає собою про

що. І що мусить заступати собою **про що** так, щоб ми нічого не розуміли. Це є тайна стислості...

Я так довго спинився на образі, щоб потім в сухих цифрах довести свою думку.

Що ми маємо в наведених віршах?

На протязі 13 рядків усі образи з одним тільки моментом **про що**.

1) Про діда, 2) про бабу, 3) про гриби, 4) про опеньки, 5) про гоп-гоп! 6) про гу-ту ту! 7) про кашку, 8) про молочко, 9) про козачка, 10) про хлібчик, 11) про обідчик, 12) про лопатку, 13) про шусть і 14) про піч.

13 рядків, а образів **про що** 14.

На рядок припадає по $1\frac{1}{13}$ одномоментового образу. Тоб-то, коли-б автор наважився писати цілу поему, приміром, рядків на 1.000, то ми б у ній мали таких-о однамітних $1076\frac{12}{13}$ образів.

На наш погляд, це забагато і псує вражіння.

Візьмімо далі конструкцію окремих рядків і слів, бо ж відомо, що в поезії на кожне слово слід уважати, бо кожне, навіть на перший погляд незначне слово, в поезії має величезне значіння.

Беремо перший рядок:

Диби, диби...

Один рядок тільки, а маємо дві однакові слові... Автор повторюється.

Візьмемо кожне слово окремо. Перше слово. Маємо літеру Д—1, літер И—2, літер Б—1.

Друге слово. Літера Д—1, літер И—2, літер Б—1.

Щоб не бути голословними, підставляємо.

Перше слово: Д—1; И—2; Б—1.

Друге слово: Д—1; И—2; Б—1.

Цілковита тотожність!

І тут автор вірний собі—повторюється...

Щоб нам не закинули в якій-будь нагінець що до автора, складемо:

Перше слово: $1 + 2 + 1 = 5$.

Друге слово: $1 + 2 + 1 = 5$.

Гадаю, що ніхто ж не доводитиме, що 5 у першій слові не тотожне з 5 у другій?

Одже автор, як бачимо, повторюється, майже в кожному слові...

Що правда, є в його й доволі влучні вирази, де отого повторювання не помітно.

Приміром:

Гу-ту-ту! (п'ятий рядок).

Підсипай молочка. (сьомий рядок).

Тут ви не маєте жодної аналогічної літери.
Але таких місць у автора не багато...

.....
Невдалий вірш.

Проте хист у автора мається, і, слід гадати, що з часом з нього щось і вийде.

В. Коряк — І. ШЕВЧЕНКО й КАНАРЕЙКА.

Така вже воно споконвічна поведенція, що видавництво тільки те й робить, що видає книжки. Робить це саме й Державне Видавництво.

Не що давно вийшла з друку накладом Державного Видавництва книжка „Дзелень бом“ — книга для дітей наймолодшого віку. На одній сторінці тої книжки чорним по білому надруковано:

Пішла киця по водицю
Та й упала у криницю.
Біжить котик рятувати,
Бідну кіцю витягати...

Поверхово глянути, так тутички ніби нічого й нема...

„Пішла киця“... „Впала у криницю“... „Котик рятує“... Звичайно, як же ж! Навіть навпаки... Все гаразд! Так і повинно бути!.. Гуманізм! А глибше ви те все копірськіть, то й не тим тамечки засмердить...

Справді-бо... Тепер 1923 року, на шостім році жовтневої революції, коли ми маємо буйні парости пролетарської літератури, пролетарського мистецтва, Державне Видавництво в переказі „Дзеленьбому“ ширить хатянські мрії про „криницю“, з тихою водицею. Уявляється Катерина в плахті біля криниці, зоряна ніч, сояшники і мелодійне:

Місяченьку бліднолиций,
За хмару краще б ти сховавсь...

І це тоді, коли йде розмова про турбини, про електрофікацію, взагалі про машинізацію...

Певна річ, де-кому ще люба й „криниця“... Ще б пак!

А запитати хоч би й той таки Держвидав, чи не могла б тая киця впасти у водопровод? Чи не міг-би той таки котик витягати її з каналізації...

Та простісінько навпростець — міг-би...

Так-де вам?! Тутички не „киця“, тутички, братця, „криниця“... Осьдечки заковика!..

Тут котик біжить до „криниці!“..

Такички сказати-б, у народ.

Месіянiзм котячий.

Але цікаво тутички довідатися про саму ідею месіянізму. Це дуже давня „ідея“... Ще з біблії вона пішла, потім широко розвинулася в польської шляхти під час занепаду польсько-шляхетної державности. Уже на польський народ „богом покладено ідею“ бути визволителем, месією цілого людства... Звідти вона перейшла вже до котів.

Уже котик, бачимо, біжить визволяти кицю, що її чорти в криницю втаскали...

Головними речниками польського месіянізму були: Інський, Кінський, Пинський, Тринський, Пуцький, Круцький, Торохтинський, Хруцький, Моцький, Тоцький, Коцький, Соцький, Лоцький, Хоцький, Боцький, Гоцький, Зоцький, Жоцький, Фоцький, Роцький і Мицкевич...

На Україні ми маємо Залеського й „Дзелень-Бом“...

У Росії теперички про це саме пише Андрей Бєлий.

Пригадайте—„Месія грядущего дня“...

Це він такички про російський народ.

Тамички таки ж у Росії ми маємо ще одну характерну пісню:

Соловей, соловей
Тьох, тьох, тьох!
Канарєчка
Жалобно поють!

Але характерно, що Шевченко ніде не писав про канарейку.

І як нікчемно виглядають всі оці „любителі Шевченка“, всі оті „презавзяті патріоти“, що ходять у свитах, носять стрічки і вільнодумствують отамички по шинках про „московську окупацію“...

Не тамички їм сидіти, а тутички служити робітничеселянській державі.

І служити іменно тутички і як раз оце теперички...

ІІ. ПОМЕРЛА!

(Кінець української літератури).

Ідеологія—це процес, що на „ідео“ починається, а на „логію“ кінчається.

(Здається, Остап Вишня).

Біжу ото раз по Катеринославській... Гульк у вікно!— а там висить старовинна пістоля, шабля й панський черевик сап'яновий з золотенькою підківкою...

Прибіг додому й сів. Сів та й розгортаю книжку відомого українського поета Максима Рильського...

Гортаєш, гортаєш, а думка мимоволі лине туди, на Катеринославську вулицю, до старовинного пістоля, до шаблюки в бурштинах, до сап'янового черевика з золотенькою підківкою...

Ця шпага пам'ята Єрусалим,
А цей мушкет не знає слова хиба.

Потім пригадується палац князя Святополк-Мирського...

А потім пригадалася Харківська губерніяльна в'язниця, одиночна камера, Гюїсманс, дзвонар з собору Паризької богоматери, французська кухня, хліб з цибулею...

Так тож у Франції, а тут Рильський пише:

В країні галушок і варенух
(на жаль, митичній).

І той таки Рильський 1922 року пише, мов сидить у поміщицькій бібліотеці й перечитує Вальтер-Скота та мріє:

Десь є Марсель і з моря дух п'яний..
Десь є Париж, дух генія й гамена.

І він, лиха личина, знає, що то є мрії, фантастичні думи, фантастичні мрії, але що поробиш,—наша революційна дійсність нелюба поетові і він уроює собі давно минулий світ блискучого феодалізму:

Хоч ві сні мандрівки дальні..
Хоч ві сні венецькі води..

І знову про Париж; про поетів, про його кавярні..
І тільки на єдину мить страшний привид дійсности:

Ти випив самогону з кварти
І біля діжки в бруді спиш...

Смокче Максим Рильський самогон навхилки, замість боделерівського абсенту...

І тоскно поетові, і гірко поетові...

І снує, снує поет хоробливі візії...

От наслідки:

Чужий любови і далекий гніву,
По сходах таємничих він зійшов,
Де мертвий гнів і нежива любов.

І гнів уже мертвий, і любов уже нежива...

Такички, братця, самогон пий...

І втікти, втікти кудись з рідного краю—в Париж... Бо в Парижу—все...

Цікаво порівняти, що пише про Париж другий автор...

Париж... Столиця Франції. Велике місто на березі річки Сени. Бульвари. Знаменитий Булонський ліс.. Театри... (Іванов. Географія).

Не знати, про що мріяв би Рильський, як би йому дали закордонний паспорт і він би насправді побачив той Париж... Куди б він тоді вже тікав?... От цікаво! Але про це іншим разом.

А, зрештою, річ не в Рильському Максимі, а в отому ново-класицизмові 1922 року, в отих мертвих гнівах і неживих ідеях.

А коли хочете, то річ зовсім не в отому новокласицизмові, а річ у тім, що Филиповичі та Зерови пролетарських поетів вихаластали... І тепер хоч кричи: „рятуйте, хто в бога вірує!“ Усі пролетарські поети тепер без... революційного змісту. Позалишали в них саму художність, та тоді: ага! а що! Це ваші?! Це „пролетарські?!“.

А як насправді—так і не в цім річ, не в вихалашчених поетах, а в Рильському Максимі...

Ось що він пише:

Але душа, мов криця,
Закохана в блакить.

І Рильський цітує Я. Савченка:

Мак червоний серця мого
Перецвівся в синій.

Від червоних маків майнула українська література до синіх кольорів, до синіх настроїв, до синіх далечинів...

Посиніла українська література. Обпилася самогону й посиніла.

Посиніла й умерла...

У неї неживі ідеї, мертві гніви.

Неокласики і неофутуристи починають „детальну розробку окремих питань“.

В трупі української літератури вовтузяться, як паталогоанатоми.

Хай порсаються.

На їхнє місце з'явилися нові поети, пролетарські поети, українські поети...

Молоді поети живляться з трупа української літератури...

Але констатуємо факт: кінець української літератури.

Є епігони і є піонери української літератури.

ШІСТЬ І ШІСТЬ...

Коли нове життя трощить старі побутові форми, коли з Шевченка зроблено святого рівноапостольного князя Володимира, коли всі автокефальні діти на всі голоси співають „Садок вишневий коло хати“, коли всі малороси попереверталися на свідомих українців, коли поодчинялися нові укра-

їнські школи,—годі нова українська література багато має визначних талантів, славних імен, великих майстерів слова...

Візьмімо з них перші—ліпші шість найвідоміших. Розгляньмо: Олесь, Чупринка, Самійленко, Філянський, Лепкий, Рильський.

О. Олесь.

Нижний—нижний, тонкий—тонісінький лірик, співець кохання, природи, рідного краю...

Великий майстер слова... Дає чудові перли поезії української: нудить світом, кляне свою дурну голову, п'є гірку по шинках, проситься, щоб пустили до дому до жінки и до дитинки і каже, що більше не буде. Одно слово, визначний, великий талан...

Грицько Чупринка.

Дуже я його любив... Любив його прозорий, дзелентичний, радісний, як травень, вірш. Великий майстер слова: батькові уси и бороду поголив. „Навіщо,—каже,—вам, тату, бороду носити? Вам так краще!..“ Чистий, високої марки лірик. Було стане в Києві проти „Часу“ й починає поливать. Дуже я його любив... Філософом отаким жив і помер не з хвороби, а з... розстрілу...

Володимир Самійленко.

Відомий поет, бо жив собі тихенько нотаріусом. Великий майстер слова, тільки що він написав, отак і не згадаєш... Якийсь такий поет... нарікає на ЧК в еміграції и хоче тікати на Марс... на землі занудився...

Філянський Микола.

Божественний поет. Молиться що-вечора й що-ранку богу. Одно слово, філософ і не аби-який патріот. Носить все життя в руках корону:

І на руках своїх корону тобі сини твої несуть.

„Синами“, бачите, себе називає... Живе в Яреськах на Миргородщині. Що-дня снідає и обідає, а мова в його милозвучна, хоч у палац для делікатного вжитку. Да.

Лепкий Богдан.

Хоч сам і з галичан, а пише галицькою мовою. Писав багато, а що саме,—не скажу. Одно слово, чудовий поет. Видав за кордоном Шевченка і до кожного титла и коми примітки поробив. Працьовита людина—не любить більшовиків і нудить світом. Може через п'ять років піде служити в Наркомос, а може не піде, бо талан у його не аби-який...

Рильський Максим.

Був ще хлопцем малим—школярем, а штани вже носив, бо таки не аби-який майстер слова. Написав книжечку поезій. Потім перейшов на прозу. Великий талан: любить полювання і рибальство. Влітку бував в рідному маєткові (батько—Тадей Рильський—член старої громади!). Взагалі—пантеїзм. Революції не запримітив... Що сталося з маєтком, не знаю, а без цього тяжко схарактеризувати його, як поета, одно тільки можна сказати з певністю: ходить у штанях...

Було це шість найвизначніших, найславетніших представників української літератури...

Є ще чимало інших іменнів, що прислужилися українській літературі, бо виїхали за Петлюрою на еміграцію, разом з літературою...

Далі прірва...

Далі „стрибок“ через прірву... і нова пролетарська література, що нічого спільного з старою українською літературою не має...

Беру з цієї пролетарської літератури шість іменнів.

Вас. Єллан.

Один тільки з пролетарських письменників, не розстріляний білими (решту всіх розстріляно). Загартований, випробуваний, незломний. Креше увесь час іскри. Одно слово,—кресало. Фізично слабкий. Важить 2 п. 20 фунтів і не має апетиту. З поетів найздоровіший, монолітний. Ніжний та люблячий в глибині душі, але не маючий часу розпечуватися. І спить підперезаним. Через те його лірика—лірика революції.—

І. Ю. Кулик.

На очах росте. Отак на його дивишся, а він росте. З агітки виріс... Виріс і пішов певним шляхом. Лірик: даючий, знаходячий, добіраючий, куючий, творячий, поючий, вопіючий, взиваючий і глаголючий. Даючий—не загальники. Знаходячий—конкретні живі типи. Добіраючий—живі образи. Творячий—нову мову з прикорня пролетарського побуту, праці, боротьби.

Володимир Сосюра.

Росхитаний юнак. Брюнет. Бритий. В галіфе. Ніжний лірик, одчайдушний паруб'яка. Прийшов з Донбасу, понаносив з собою похощів шахтарського життя, що від них закрутила носом добротина українська критика.

Осюсював молодь. Пройшов фронти. Є щось хлоп'яче в його творчості, хвороба зросту... А скарбів йому одважила цілина Донбасу—гай-гай! Женився.

Микола Хвильовий.

Істинно: Хвильовий. Сам хвилюється й інших хвилює, дратує, щипає, кусає... Аскет. Жорстокий. Гордий. Суворий. Лагідний. Ніжний. Худий. Опасистий. Блондин. Брюнет. Шатен. Мрійник.

Загубив своє „я“ і шукає його, як Дон-Квізадо. Шукав і опинився в обіймах старої просвітянської літератури й кинувся на боротьбу з нею. Росклатіватурився... Роздерся на дві половини—одна б'ється з просвітянською літературою, а друга стоїть перед обличчям неоспіваного пролетаріату. Перша половина жоната, друга—парубок.

Третя його половина дульцінує життя, то в один бік, то в другий, то спереду то ззаду.

Пише для інтелігенції, бо поет він пролетарський.

Михайло Йогансен.

Майстер слова, пише дивно. Що напише—не знати. Перед ним ще ціле життя, а гевал з його добрячий, халера його не візьме, бо ювілер форми. Апетит добрий. Ість чимало, бо вже вчений, а це його козирь, бо таки біда для поезії, коли поет учений.

Валеріян Поліщук.

Прийшов до „Гарту“ (решта поприїздили). Визнав марксизм, комунізм, але як це все переварить? Жонатий. Єретик і норовистий. Поет цікавий: очі блакитні, велика шевелюра. Чудово хапає за шматки життя, та не тільки за шматки, а за цілі полотнища з кров'ю й з живими істотами. Псує йому потяг до філософії... Інженір: будує місток через провалля, щоб зв'язати пролетарську літературу з українською. Інакше він не може.

Оце тільки перший загін.

За ними прийдуть нові й нові..

Одно слово—хто не з нами, той ворог.

М. Зеров—ВОСКРЕСЛА!

(Початок української літератури).

З 1917 року, відколи скінчився страшний трьохсот-літній мартиролог української культури й книжки і знову ожила українська література, ми маємо кілька визначних талантів літературних, що утворюють напрями, дають тон і накладають свою печать на попередників, на сучасників і на нащадків.

Маємо Шевченка, Франка, Лесю Українку, П. Тичину, П. Філіповича і М. Рильського й Зерова.

Узагалі, кажу, 1922 року ми маємо чимале літературне оживлення.

Найвизначніший і числом своїх творів і властивостями свого не аби якого хисту був відчитного року Тарас Григорович Шевченко, що написав цілого „Кобзаря“. Частину його творів ми свого часу вмістили в декламатор „Слово“, видання видавничого т-ва „Слово“ в Києві, як підвалину нової української літератури.

За Т. Г. Шевченком іде Іван Франко. Франко теж чимало дав 1922 року для української літератури. Що правда, Франкових творів трохи менше, ніж Шевченкових, проте і Іванові Франкові належить почесне місце серед українських письменників 1922 року.

Далі—Лєся Українка.

Лєся Українка, померши 1913 року, спромоглася, проте, зайняти одно з чільних місць в українській літературі відчитного 1922 року, що свідчить про великий її талант, талант багатогранний, вогнистий, мінливий *).

Павло Тичина. Один із символістів, що дав „В космічному оркестрі“ („Шляхи Мистецтва“) і „Сковороду“... Решта символістів—Загул—загубився, а Савченко теж чимало дав для літератури, бо не друкував нічого.

З київської групи визначалися ще так звані „панфутуристи: Михайло Семенко, Гео Шкурупій, Слюсаренко. Це деструктивисти. Ідеолог Семенко і головний деструктивист Шкурупій. Здивовують і ображають міщанський смак, але даремно, бо смаку міщанського ні здивувати, ні, тим паче, образити нічим не можна.

Це Київ.

З поетів харківської групи виступали невеличкими книжечками М. Хвильовий, В. Сосюра і М. Йогансен.

*) І 1923 року редакція „Червоного Шляху“ дає чільне місце творам Лєсі Українки. Але каже, що це робить зовсім з інших міркувань, ніж я (М. З.).

Хвильовий ростріпаний і нервовий.

Сосюра однотонно-чіткий з своїм шостистоповим ямбом.

Йогансен — тонкий, блідий і вибачливий. Стоїть на теоретичному ґрунті.

Близько до цієї групи стоять Єллан і Поліщук.

Перший скупий.

Другий щедрий.

Єллан нічого не написав, а Поліщук — переписав. Випустив „Книгу повстань“, „Ярину Курнатовську“ і „Леніна“.

„Ярина Курнатовська“ — поема перемішена з автором. Так що її можна назвати або „Ярина Поліщук“, або „Валеріян Курнатовська“. Ще влучніша була б для цієї поеми назва „Євгеній Онегін“, де так багато, вибачте на слові, репортёрської красномовності...

Така сама необробленість, як і в „Євгенії Онегіні“ псує й другу його поему „Ленін“.

Що до поета Зерова, мушу зазначити, що він дав кілька прекрасних перлин новітньої української поезії, написаних Гомером, Одисеєм й іншими грецькими письменниками, почасти до Різдва Христового, а почасти після Різдва Христового.

Не можна проминути й LX тому поезій Філянського... Прекрасні формою й змістом, глибокі й вогнисті, вони не надаються до друку, бо жодне видавництво не може їх підняти, на жаль, в швидкому часі, доки прибудуть удосконалені американські домкрати, український читач позбавлений буде змоги читати їх.

Найблискучішим виступом був виступ двох поетів, що одійшли в мистецтві туди назад, до Гомера, до Бодлера. Я маю на оці П. Филиповича і Максима Рильського. Це так звані „неокласики“, що вглядаються в „синю далечінь“ старого минулого. Через те вони й „новокласики“.

Оцей відход до старого і є воскресіння нової української літератури.

Так! Ми можемо голосно й сміливо сказати:

— Воскресла! Українська література воскресла!

І чуємо відповідь:

— Воїстину воскрес!

М. О. СКРИПНИК.

Начерк історії пролетарської революції на Україні *).

V. БОРОТЬБА ЗА ЖОВТЕНЬ НА УКРАЇНІ.

Таким чином картину соціальних відносин за часи перед самим жовтнем можна характеризувати, як стан де-якої рівноваги сил в певному, дуже своєрідному трикутнику. В існуванні трьох ворожих сил, що боролись за владу, лежить дуже характерна риса Україні того часу. Сили Тимчасового Уряду, цеб-то лагерь великої буржуазії, сили УЦР—лагерь дрібної буржуазії, зі всіма її спільниками і, нарешті,—сили революційного пролетаріату. Але в цьому трикутнику роля Тимчасового Уряду ставала все меншою і всім ходом історії та соціальних відносин була засуджена на загибель у боротьбі проти двох інших сил.

Революційну боротьбу в жовтні 17 року можна скрізь по всій Україні характеризувати в основі однаково: при перших вістках з Петербургу і Москви про збройну боротьбу робітників за владу рад, робітництво підіймається і в більш-менш упертій боротьбі перемагає війська Тимчасового Уряду. Найбільшої жорстокости ця боротьба досягла у Києві та Катеринославі, менше сутічок було в Харкові, Одесі та інших місцях. У Києві контр-революційний генералітет і меншовицько-есерівський комісарський склад, на чолі юнкерів та офіцерів, сам почав наступати проти робітництва, захопивши до полону керівників Київської Ради Робітничих і Салдатських Депутатів, а також більшовицькі комітети. Але робітники арсеналу і інших заводів з рушницями, а потім і з гарматами, в кілька-денному бої примусили юнкерів та офіцерів скласти зброю і здатися на волю переможців. Так само було в Катеринославі й по інших містах.

Як в Росії, Петербурзі й Москві, так і по містах України, ці перші бої робітництва за владу рад не були (порівнюючи з наступовими боями) дуже кривавими (десятки жертв). На фронті майже цілком обійшлося без боротьби, бо там «Искомитюз» та «Румчерод», кожний на своєму терені, вже й до того фактично

*) Початок див. „Червоний Шлях“, ч. 1.

держали владу в своїх руках, а тепер вони лише цілком взяли під своє керування командуючих фронтами та начштабів.

Слідом за Москвою та Петербургом влада Тимчасового Уряду впала і на Україні. Наче блискавкою промайнула по всій Україні вістка про владу рад, владу працюючих. І робітники могли думати, що вже перед ними лежать вільні шляхи до майбутнього.

Жовтнева перемога над Тимчасовим Урядом здобута була силами робітництва, що боролось під проводом більшовиків і було підтримане в цій боротьбі,—це треба зазначити,—всім селянством, як на селі, так і в армії.

Навіть ті маси, що були цілком під впливом УЦР в Києві, Катеринославі та інших містах, в цій боротьбі більшовиків проти Тимчасового Уряду або стояли проти Тимчасового Уряду й активно підтримували робітників, або співчували їм, або, принаймні, трималися яскраво дружнього нейтралітету. Можна вказати, наприклад, на Українські частини в Києві, що, хоч може не у всьому своєму складі, в жовтні йшли озброєно за більшовиками в боротьбі проти юнкерів та офіцерів.

Можна прямо сказати, що в жовтні 17 року пролетаріат України під керуванням більшовиків об'єднав біля себе в боротьбі проти Тимчасового Уряду Керенського за революційні домагання всі працюючі маси України. Але приєднання до робітництва непролетарських мас було лише тимчасовим. Вже на слідуючий день після перемоги над військами прихильників Керенського (буквально на слідуючий день) партії дрібної буржуазії—у. с. - р. і у. с. - д., що й до моменту боротьби трималися інакше, ніж маси, і ставилися вороже або з недовір'ям до більшовиків, не гаючи часу, після жовтневої перемоги цілком виступили проти більшовиків, проти робітництва.

Це було неминуче. До цього вела вся логіка українського національного руху і соціальна істота головних партій, що стояли за УЦР, а також до того привела, без сумніву, й позиція більшовиків України в питанні про владу. Всі більшовики по всіх губернях і повітах, так як в Росії, стояли за лозунг: «вся влада радам», — «вся влада радам в центрі і на місцях». — Цей лозунг був прийнятий всіма більшовиками на Україні й вони його широко популяризували серед робочих мас. Але справа захоплення влади радами в центрі України й для всієї України, як єдиного цілого, ставилася партійними організаціями й окремими товаришами по ріжному. Більшість партійних організацій собі такого завдання зовсім і не ставили. Більш того, вони були против того, щоб таке завдання ставити. Вони ставили собі лише завдання влади на місцях, беручи завдання будування влади в центрі, як завдання робітництва Петербургу та Москви,—цеб-то перед значною кількістю парттоваришів на Україні завоювання влади радами стояло лише в місцевому, а не в державному розмірі.

А поруч з тим весь хід подій на Україні, вся історія боротьби з Тимчасовим Урядом, а ще більш з УЦР, об'єктивно, незалежно від нашої волі, ставили питання про державну владу на Україні, і, не ставлячи цього питання для себе, більшовики цим самим залишили його для партій дрібної буржуазії,—для УЦР.

Захоплення влади в державному масштабі партійні товариші на Україні ставили лише, беручи всю Росію в цілому, в тому числі й Україну; і оскільки така влада вже була завойована в боях в Петербурзі та Москві, остільки вони ставили перед собою завдання здійснити лише другу частину лозунгу—влада на місцях. Але вся історія попередньої боротьби на Україні показувала, що поза цим питанням державної влади на Україні пройти було неможливо, й вся дальніша історія подій на Україні, вся дальніша боротьба більшовиків за владу рад на Україні це безумовно стверджує. Треба, кінець-кінцем, признати, що більшість партійних товаришів на Україні в той час стояли в цьому відношенні на помилковому погляді.

Лише Київська група товаришів, що мала проти себе вже збудований соціал-шовіністичний політичний центр державного значіння—УЦР, ставила перед собою питання завоювання влади у державному розмірі для всієї України з самого початку жовтневої революції. Але ця група не знайшла в цьому ні співчуття, ні підтримки з боку інших груп товаришів.

Коли більшовики не поставили цього питання про владу для всієї України, то його ставили як до жовтня, так і після жовтня прихильники УЦР. Ця організація й ті кола населення, що її підтримували, трактувала себе, як державний центр, майже з самого свого зародження, а тим більш після скинення Тимчасового Уряду. Генеральний Секретаріат, як Уряд УЦР, з перших же днів після жовтня розвинув досить велику діяльність й за ним ідуть всі українські національні організації по всіх губернях, містах і селах України—по одному плану, до одної мети прямують всі їхні сили. Таким чином, незалежно від нашої волі й нашого бажання питання про державну владу для всієї України поставлено було життям—цим самим воно встало й перед більшовиками, і вони мусили встановити до нього своє відношення.

Другою помилкою більшовиків в ті часи було те, що вони не створили єдиної організації для всіх своїх партійних сил на Україні і не виробили єдиної тактики в справі державної влади. Дійсно, після жовтневої революції погляд на питання державної влади на Україні, на яку претендувала УЦР, проводячи її на практиці, серед партійних товаришів на Україні був не один, а навіть де-кілька поглядів, де-кілька тактик.

Перший погляд, що виявлявся у багатьох товаришів Кривдонбасу,—вже характеризований раніш,—прямував до того, щоб признати за Україною в її межах без Кривдонбасу (а товариші з Одеси додавали «і без Одеської області») право скласти свій справжній центр, допускаючи таким центром УЦР і признаючи

тактикою більшовицької партії боротьбу в середині цього державного центру і боротьбу в цих державних межах проти дрібно-буржуазних націоналістичних ілюзій.

2) Друга точка зору була прямо протилежною. Це погляд киян, що признавали необхідним організувати сили робітництва для боротьби з українським націоналізмом в тих же рямцях, в яких організувала свої сили УЦР. Цей погляд виходив з того, що український націоналізм неминуче після жовтневої пролетарської революції в Росії повинен стати і стане контр-революційним, коли його не захопити до своїх рук,—а прихильники поглядів т. Пятакова в національному питанні вважали, що український національний рух вже став контр-революційним в силу самого факту пролетарської революції. Завдання підтримки початок пролетарської революції, її поширення і зміцнення привело, згідно цьому погляду, до необхідности негайної боротьби за владу рад у державному масштабі для всієї України, не даючи часу дрібній буржуазії використати своє становище і зміцнити свої сили. Але цей погляд, як я казав раніш, не знайшов собі співчуття і підтримки в жовтні 17 року серед більшості парттоваришів.

3) Додамо ще про один погляд, якого трималися де-які товариші. Згідно з ним УЦР мала бути перетвореною в радянську державну установу шляхом внутрішньої діяльності в радах на місцях—по містах і селах,—шляхом поступової боротьби за більшість в УЦР таким же способом, як це було зроблено в Росії з Центральним Виконавчим Комітетом.

Оглядаючись тепер назад за 5-ть років, бачимо, що тоді окремі товариші трималися не якого-будь одного погляду й тактики, а переходили з одної позиції на другу в залежності від подій і від того (як треба було сподіватись), яку тактику приймає більшість парторганізацій. Додамо, як приклад, що навіть Київська організація, хоч і на дуже короткий час (щось на один день, чи що), послала після жовтневої революції своїх представників в УЦР, хоч би для заяви, що більшовики в її склад входити не будуть.

Щоб не було ніяких кривотолків, додамо зараз до всього сказаного, що при всій неусталеності, навіть хитаннях, тактика більшовиків була цілком ясною в головному питанні—відносно переходу влади цілком в руки робочих і селянських рад. А коли де-хто з читачів захотів би перетлумачити подані мною пояснення в тому розумінні, буцім-то більшовики були проти того, щоб Катеринославщина була у складі України, то я нагадую тут один факт, може нікому не відомий: в лютому 1918 року за часи радянської влади в Києві, коли я був Народнім Секретарем Закордонних Справ, мені досталися до рук папери Генерального Секретаря Закордонних Справ УЦР, в тому числі лист відомого О. Шульгіна (не треба змішувати з В. Шульгіним—махровим монархістом) до одного із знайомих йому діячів в Одесі, в якому Шульгін заявляє, що Одеська область не стоїть в складі України.

Отже питання про територію України навіть для українських націоналістів було не вирішене. А що ж тоді говорити про пролетарія України, що на ній він повинен був організувати державний центр, а тим більш про комуніста, для яких національне питання—лише питання тактики й має іноді другорядне, а то й третьорядне значіння.

Аби з'ясувати тактику партії більшовиків відносно УЦР після жовтневої революції, треба мати на увазі не лише ту тактику, що провадили на Україні по містах місцеві організації, а ту, що була офіційною тактикою всієї більшовицької партії і Цен. Ком. провадилася через Раду Народніх Комісарів РСФРР. Ніхто не може сказати, що позиція більшовицької партії в цьому відношенні була хоч скільки-небудь непевною, або неусталеною і не трівкою.

Навпаки, з самого початку жовтневої революції ЦК партії, а значить й офіційно вся партія більшовиків трималася того ж погляду—визнання за українським народом права на самовизначення і цього погляду вона трималася і до жовтня. Звернімо увагу читачів хоч би на постанову Ради Народніх Комісарів РСФРР про визнання УЦР, або на другу постанову про звернення їй всіх національних клейнодів із музеїв Росії і т. д.

Поваливши буржуазію і взявши владу в усій державі до своїх рук, пролетаріят на чолі з партією більшовиків цілком став на ґрунт повного й одвертого визнання національної культури й прав українського народу для спільної та дружньої праці по утворенню вільного від капіталістичного визиску життя. І коли між класою робітників та партією більшовиків з одного боку і ЦР з другого на Україні почалася одверта й жорстока боротьба, то цьому причиною була не яка-небудь двозначна, або нетрівка політика й тактика партії більшовиків в цілому, а як раз ота занадто підкреслена контр-революційна політика, до якої з самого початку прямувала УЦР та її провідники. Ще за часи боїв робітництва з Тимчасовим Урядом на вулицях Києва, Катеринослава і ин. міст, Українська ЦР та її Генеральний Секретаріят тримались політики змови, темних зносин з контр-революційними генералами і комісарами Військ Тимчасового Уряду, вживала заходів до того, щоб перешкодити українським національним частинам стати в тій боротьбі на бік більшовиків і всякими засобами гальмувала боротьбу робітництва й фактично допомагала контр-революції. Боягузне відношення до пролетарської революції й фактичне позирання на право характеризує УЦР навіть у часи жовтневих боїв, а після перемоги ця політика УЦР крок за кроком виявляється зовсім одверто. Темні махінації і зносини з меншовиками й есерами, як виявилось тепер на процесі правих есерів, зносини з Донськими козаками, контр-революційний характер так званого з'їзду народів, що відбувся в Києві в кінці 17 року, пропускання з фронту козаких частин на Донщину, а фактично на допомогу контр-революційному генералові Краснову,

роззброєння військових частин і т. ін. і т. п.—всі ці факти, що їх подавати зараз не вистачить місця,—повинні стати матеріалом фактичної історії Української Революції.

Все це свідчить, що УЦР в боротьбі рад проти контр-революційних сил стала проти влади рад. Треба зараз же твердо встановити той безсумнівний факт, що причина такої темної політики УЦР проти радянської влади ні в якому разі не була в яких-небудь національних суперечках між Росією й Україною, або у втручання Російської Радянської Республіки в право самовизначення українського народу, словом, що причина такої політики українського шовінізму була не національна, а цілком соціальна, класова.

Річ у тому, що після жовтневої революції проти робітників та селян Росії піднялись не лише сили великого капіталу та великого землевласництва, підтримані Європейським та Германським Імперіялізмом, а вся так звана середня буржуазія, всі дрібно-буржуазні угруповання на чолі з партією меншовиків та есерів. Більш того, саме середня (дрібна буржуазія—хоч би і на золото чужоземних імперіялістів і під керівництвом великої буржуазії) і була ширим поставщиком всіх сотен і тисяч контр-революційних гуртків та організацій; з її кол виходив так званий саботаж інтелігенції—учителів, докторів і инш. З їх стану гімназисти, студенти офіцерня і т. и. складали самохіть добровольні білогвардійські ватаги. Міська середня та дрібна буржуазія у купі з великою буржуазією землевласників-капіталістів виступала проти пролетарської революції. Такі класові відносини були в Росії і так же само вони склалися й на Україні. Представлена в УЦР дрібно-буржуазна інтелігенція і середня буржуазія не була виродком з буржуазної сем'ї і стала на той же шлях, як і російські її брати. Ріжниця становища української дрібнобуржуазії і російської полягала в тому, що першій удалося на деякий час запантеличити досить широкі кола селянства, що пішло за нею, чого не вдалося зробити її російським братам,—а також в тому, що українська дрібна буржуазія, деякий час ведучи селянство проти більшовиків під прапором націоналістичних лозунгів, буцім-то на захист української національності від «московського» більшовизму, в дійсності зрадила навіть своїй національності і своєму уряду, бо тільки уряд радянської республіки і лише один він визнає за українським народом всі права на самовизначення—як культурне, так і державне,—всі ті права, що їх вимагала до того часу УЦР.

Таким чином УЦР під впливом Антанти, натхненна своїм класовим дрібно-буржуазним почуттям і своїм класовим спорідненням з російською буржуазією, зрадила—знову і не перший раз вже—навіть бажання тих мас селянства, що йшли за нею в той час, коли перед нею стояла широка можливість працювати на користь національного відродження в межах радянської республіки, спільно з радянським урядом.

Нездатні до дійсної ні національної, ні соціальної боротьби і політики маси селянства, що ще йшли за УЦР, були одурені. Ошукаючи ці маси революційною і націоналістичною фразеологією, боючись революційної енергії, революційного духу цих мас і весь час прямуючи до спілки з їхніми ворогами—великою буржуазією і землевласниками, маючи об'єктом своєї боротьби не допомогу пролетаріату і більшовицькій партії в боротьбі з Тимчасовим Урядом, а тільки свої класові соціальні інтереси, перешкоджуючи пролетаріатові в його революційній праці, зраджуючи його, будучи представниками тої суспільної класи, що не має своєї власної соціальної мети, ані своєї окремої будучини, складаючись з дрібно-буржуазних фанатиків і повітових героїв,—УЦР, як проститутка, продає себе на шляхах всім маючим силу і золото, а після жовтневої революції, після величезної, велитенськї боротьби між працею і капиталом, між владою Рад і контр-революцією ниминуче стає, бо повинна була стати, на бік контр-революції.

Контр-революційні заходи, що їх стала уживати УЦР на другий день після жовтню, йдуть у двох напрямках: прямої і одвертої боротьби з пролетарською революцією на Україні і—всілякої допомоги російській контр-революції в її боротьбі проти російської влади Рад.

Події і класові відносини мають свою логіку. Кожна класа в кожній країні повинна йти і йде до боротьби за владу. Дрібно-буржуазна УЦР також йшла до неї, а, значить, вона повинна була достотно забезпечити собі владу проти домагань пролетаріату. Велика буржуазія і землевласники, позбавлені своєї влади силою пролетарської зброї, тепер стали не супротивниками дрібно-буржуазії, а її спільниками проти пролетаріату, бо у часи громадської боротьби стремління забезпечити себе від домагань інших клас це перш усього значить їх обеззброїти і знесилити. І які б дрібні й дрібнесенькі політики не сідали в УЦР, що б вони не говорили, в які б шати героїзму не микалися манюсінські паскудні Луї Бонапарти-Винниченки, однаково—класові інтереси дрібно-буржуазії мали в боротьбі проти пролетаріату свій вираз, навіть через таке політичне опудало, як Центральна Рада.

Першим кроком діяльності УЦР після жовтневих днів було обеззброїти більшовицькі військові частини в Києві, а далі і Київських робітників. Далі ця політика обеззброєння сил пролетаріату послідовно провадилася скрізь по Україні, у Катеринославі, Миколаїві і т. д. Особливо уперто і жорстоко йшла ця боротьба на південно-західному фронті. Кількаденна кровава боротьба мала місце у Бердичіві, де мешкав «Искомитюз», а після того на протязі де-кількох тижнів, навіть трьох місяців, йшли озброєні сутички між військовими частинами південно-західного фронту, що сунули з фронту назустріч революційним подіям в Росії і по дорозі затримувалися ЦР з метою обеззброєння їх і роспорошення революційної сили.

Політика дрібно-буржуазної контр-революції завжди однакова. Чи не так само відносилася дрібна буржуазія в другій національній республіці—Грузії до військових частин, що вертали з фронту? Можна пригадати багато фактів з історії Грузії, що нагадують такі ж самі події на Україні. Але залишимо Грузію, де, починаючи з розгону більшовицьких частин, протягом трьох років існував соціал-патріотичний рай. Вернімося на Україну.

Роззброєння більшовицьких частин, що вертали з південно-західного та руминського фронтів, порівнюючи з Грузією, не пройшло щасливо для УЦР. Лише у самому Києві, в перші часи після жовтневої перемоги над комісарами Керенського в зрадницькій пітьмі двохзначної поведінки ЦР та при допомозі переговорів з ворогами республіки поза спиною робітництва, УЦР змогла провести роззброєння різних військових частин, а коли таку ж саму тактику вона хотіла провести на самому фронті, то де-кількаденні бої,—як я вже згадував,—наприклад, в Бердичіві, ясно показали ЦРаді неможливість цього і можна прямо сказати, що весь час, починаючи з жовтня до оголошення Української Радянської Республіки на першому З'їзді Рад, йде жорстока повсякденна боротьба, що її веде ЦР задля обеззброєння робітництва, наступаючи на нього.

Придивимося до становища робочих і більшовицької партії за ці часи, щоб можна було зрозуміти, які моменти повинні були з'явитися у тій громадській війні, що, починаючи з 12—17 жовтня, тяглася де-кілька років.

Більшовицькі організації, а надто більшовицька організація Києва, перевели боротьбу з комісарами контр-революційного уряду за часи жовтня, але ця перемога опинилася в руках більшовиків не зразу. Не маючи сил для того, щоб взяти владу в свої руки, але поставити собі це як завдання, не маючи при цьому досить значної підтримки з боку партійних організацій України, Київська партійна організація все-таки своєю енергійною жвавою організаційною діяльністю протягом 1½ місяця після жовтневої перемоги досягла здійснення своїх завдань. Це в той час, коли УЦР вела збройну енергійну боротьбу по всій лінії України проти робітництва, проти всеукраїнської радянської організаційної діяльності більшовиків. Одначе, треба прямо зазначити, що навіть у часи перед груднево-січневою боротьбою більшовики стояли ще досить далеко від необхідної політики об'єднання сил. Три зазначені мною вище центри ваги радянських і партійно-більшовицьких організацій—Одеса, Київ та Харків ще йшли, не об'єднуючись між собою, але йшли об'єднуючи свої сили на терені своєї області і, крім Києва, навіть відокремляючись від загально-українського об'єднання. Одначе, всі більшовицькі організації провадили по всіх містах України одночасно однакову політику що до влади Рад.

Фактично після скинення влади уряду Керенського по всіх містах органи влади робочих та салдатських депутатів оголосили

себе єдиною владою, але тільки оголосили, а не могли сами провести цю заяву до кінця. Поруч з владою Рад існувала, як і раніш, дрібно-буржуазна влада, що майже скрізь була в руках меншовиків та есерів. Земства, де переважно були есери російські на сході і українські на заході України, українські кола, громади, спілки, нарешті, уряд УЦР, що складав єдину всеукраїнську організацію дрібно-буржуазної влади,—всі ці екс-державці виносили резолюції і заяви, доки не прийшов момент переоцінки всіх вартостей озброєною рукою.

Той момент надходив по різних місцях різночасно. Можна, наприклад, згадати Миколаїв, Одесу, Катеринослав і т. д., але в ході подій умови для рішучої, конечної боротьби склалися остаточно лише в початку грудня 17 року.

1^{1/2} місяця, від жовтня до грудня, це був час агітаційної, організаційної і пропагандистської діяльності більшовиків, час підготовчої праці за скликання першого З'їзду Рад.

VI. ЖОВТНЕВА РЕВОЛЮЦІЯ НА УКРАЇНІ.

(Грудень 17 р.—Січень 18 р.).

Власне кажучи, перший Всеукраїнський З'їзд Рад відбувся ще до Жовтневої Революції, ще за часи переважної більшості в радах меншовиків та есерів, але той З'їзд пройшов майже непомітно, не мав ніякого значіння в історії українського революційного руху і не залишив по собі ніяких наслідків, ні ідейних, ні навіть організаційних. Тому цілком правильно зробили т. т. з Києва, коли вони, скликаючи З'їзд рад тепер, назвали його першим Всеукраїнським З'їздом Рад Робочих, Селянських та Салдатських Депутатів.

На великий жаль, я не маю зараз під рукою жадного часопису тої доби і тому не можу подати документально закликів, що їх було надіслано скрізь з пропозицією радам взяти участь на цьому З'їзді рад. Можу лише сказати, що на порядку денному стояло питання про владу рад, земельне, питання війни, питання про організацію влади рад на Україні і тим самим питання про відношення до УЦР.

Атмосфера для скликання всеукраїнського З'їзду була дуже сприяючою. Ідея всеукраїнського З'їзду рад і заснування центральної влади рад на Україні зустріла величезне співчуття з боку всього робітництва й широких верств салдатських мас, що вели боротьбу за цю владу з офіцерськими та юнкерськими бандами в часи жовтня.

Це були часи стихійного вступу робочих мас до організації, часи, коли в кожному закутку, де лише були робітники, де сходився хоч маленький, невеликий гурток робітників, взагалі працюючих, якимсь стихійно, без всякого навіть впливу партійних угруповань, йшла організація працюючих мас. Це були часи, коли до сел та по містах заходилися коло творчої револю-

ційної діяльності поодинокі робітники, що прийшли в школу революційної праці 5—10—20 років тому назад, а тепер вийшли з підпілля і під прапором революційної соціал-демократії (так звалася раніш більшовицька партія) творили нове життя.

Більшовицька партія лише йшла на чолі цього періоду, надаючи йому оформленості та більшої класової свідомості.

Так майже одночасно з ініціативою Київської організації більшовиків, Київських Рад та Головного Комітету соціал-демократів більшовиків України скликати перший Всеукраїнський З'їзд Рад, виникла думка у т.т. Харківщини та Катеринославщини про скликання другого обласного з'їзду рад Криворізького району та Донецького Басейну, а також у «Румчєрода» — прс з'їзд рад Одещини. Таким чином, до грудня 17 року, до того моменту, коли на роздоріжжі стояла історія всього розвитку України, більшовицькі сили все-таки не були об'єднані в одному центрі, — вони групувалися по різних напрямках, що йшли до одної мети — влади рад.

А поруч з тим УЦР, бачучи, що ніякими силами не можна подолати ту хвилю організаційної самодіяльності робочих мас і, може бути, не передбачаючи конечної неминучості відбуття скликаного більшовицького з'їзду, намагалась перешкодити цим планам, аби тільки утримати владу в своїх руках.

Як кожний з'їзд, що його скликало робітництво, маючи вже велику організаційну практику і організаційні знання, перший Всеукраїнський З'їзд мав свій статут і регламент, на підставі якого повинні були працювати делегати. Але УЦР шукає до з'їзду під фіговим листком депутатів селянських рад всіх своїх прихильників і спільників із селянських гуртків та спілок, яку б кількість членів вони не мали, аби тільки мати за собою більшість. І от у Києві, в політехнічному музеї, невеличкий гурток біля 150 представників рад робочих депутатів, зовсім потопає у великій юрбі більш, ніж 1000 представників селянських спілок, що з них лише невеличка купка була дійсними представниками незаможних кол та сільської бідноти, а величезна більшість — пізніші хлібороби та гетьманці, а в ті часи — вільні стрільці та козаки Скоропадського й Петлюри.

З'їзд рад, підтасований УЦР, не міг в більшості виявляти волю працюючого народу, а лише волю ЦР, що скликала це гайвороння, і волю тих політиканів, що продали душу буржуазним верховодам.

Зрозуміло, які могли бути наслідки: в чаду жорстокої злоби проти більшовиків агресивні прихильники УЦР примусово розпускають мандатну комісію з'їзду, силою та шахрайством пролізають у дійсні члени з правом рішального голосу, все новими сотнями скидають з місця голови представників рад т.т. Затонського, Майорова та инш. і передають головування маститому Одисею українського націоналізму - шовінізму — Грушевському. З'їзд починається не під спів Інтернаціоналу, навіть не марсельєзи,

а під згуки національної «Ще не вмерла Україна». Диким ревом ухвалили зустрічає осатаніла юрба націоналістів й запантеличених нею людей випаді проти більшовицької партії, — погрозами заявив групи дійсних представників рад. Це була стихія куркулівського націоналізму, що її виволали верховоди УЦР, щоб підтримати себе, заховати владу в своїх руках і знайти новий ґрунт для озброєної боротьби з більшовиками Росії та України.

В ті ж самі часи УЦР довела свої відносини з Радянською Росією до краю загострення; в ці ж часи відбувався у Києві з'їзд народів, що мав на меті заснувати предпарламент — контр-революційну згоду всіх тк. зв. окраїн проти революційної Москви та Петербургу; в ті ж самі часи УЦР вела переговори з партією російських соціал-революціонерів відносно згоди про озброєну боротьбу і перенесення установчих зборів з Росії на Україну до Києва, яко центра Всеросійської влади; у ті ж самі часи УЦР входила фактично в згоду з Красновим, що підняв прапор повстання проти рад на Дону, одночасно ведучи переговори і самотійно і через російських есерів про згоду з генералом Щерба-човим, що організував білогвардійські війська на руминському фронті.

Зрозуміло, що робітництво не могло навіть тимчасово помиритися з таким ворогом, як не могло піддатися на поталу скаженої провокації УЦР. З підтасованого юрбою куркулів із селянських спілок з'їзду дійсні представники рад вийшли, залишивши всю куркулячу більшість у повному розпорядженні УЦР.

Залишившись без представників рад в політехнічному музеї, юрба куркулів, вільних козаків та инш. прихильників УЦР мала ще сміливість прийняти на себе назву першого Всеукраїнського З'їзду Рад, але було очевидно для всіх і в тому числі для самих радників, що роля з'їзду закінчилася, як тільки він виніс резолюції проти більшовиків та проти підтримки ЦР, як це їй потрібно було. І з'їзд рад роз'їхався.

Робочі делегати, визволившись з цього натовпу, зібралися на нараду і тоді побачили наочно необхідність рішуче приступити до одвертої боротьби за владу рад проти УЦР, що як раз в ці часи почала одверту озброєну атаку проти РСФРР. На цій Київській нараді було біля 150 депутатів різних рад Правобережжя, а також Чернігівщини, Полтавщини, Кременчужщини, Єлисаветграду і инш. та представники військових організацій — салдатських комітетів фронту.

В трудному стані були тоді представники робітництва, почувавши за собою волю широких працюючих мас, величезну більшість робітництва і війська, де було переважно селянство і тим самим право на владу, яку перед тим ці маси завоювали в збройній боротьбі. Представники робітництва не мали зараз у Києві в своїй постійній оселі майже ніякої озброєної сили. Їхня сила була там, де був найбільш товстий масив пролетарського ґрунту, — там на сході, в Донбасі була ця сила. Вона була також

на фронтах, де понівечені, замучені війною салдатські маси прагнули миру і землі і з ентузіазмом зустрічали заклики більшовиків. Повстало питання, де взяти зараз,—не взагалі (більшовики це питання рішили раз на завжди), а зараз, у той мент, коли сьогодні треба зброєю розрубати вузол заплутаних протилежних інтересів і розрішити ті завдання, що завтра їх на свою користь рішатиме проти робітництва ворог,—де взяти сили, щоб почати боротьбу? І треба признати, що Київські товариші і взагалі весь з'їзд представників рад вступив на правильний шлях: на фронт направлено було поодиноких представників комісарів, на Правобережжя було кинута членів з'їзду для організації повстання, а весь з'їзд, як організація в цілому, вирішив піти туди, де була більшість пролетарських мас, щоб на цьому пролетарському ґрунті, як Антей в грецькій казці, знайти нову силу, нову міць.

З переїздом до Харкова перший Всеукраїнський З'їзд міг відбутися майже в повному своєму складі. До прибувших з Києва делегатів в Харкові приєдналися делегати обласного з'їзду (Харків, Катеринослав, Донбас та Криворіжжя). Крім того, з Київськими було також де-кілька представників з Одещини. Це був дійсно Всеукраїнський З'їзд Рад, дійсно повне представництво всіх активних революційних пролетарських мас і революційного селянства на терені України. Таким чином, проти самозваного фальсифікованого куркулячого з'їзду на чолі з ЦР в Києві, в початку грудня 17 року відбувся дійсний Всеукраїнський З'їзд Рад.

Пролетаріят і дрібна буржуазія, революція і контр-революція, політика здійснення широких інтересів робітництва та селянської бідноти і шахрайське політиканство, що йде шляхом обдурення всіх верств широких мас, аби невеликому гуртку запродавців-верховодів затримати владу в своїх руках, політика єдності всесвітнього пролетаріату і союз з радянською Росією проти всесвітнього імперіялізму, зрада інтересів робітництва, селянства, союз з контр-революцією, аби мати хоча й би ілюзію влади—такі два світи, такі дві протилежні сили опинилися—одна в Харкові, а друга в Києві і почали одверту збройну боротьбу за владу, за будучину.

Перш ніж передавати зміст резолюцій і постанов першого Всеукраїнського З'їзду Рад в Харкові, ми повинні сказати де-кілька слів про його внутрішню організацію та про відносини, що склалися в Харкові між різними зазначеними раніш поглядами в ході революційних подій на Україні.

Так званий Катеринославський, або Кривдонбасівський погляд, що я вже його характеризував раніш, як раз і мав своїми представниками товаришів, що були на чолі скликання другого обласного з'їзду рад Кривдонбасу. Зрозуміло, зустрінувшись з фактом приїзду з Києва половини майбутнього всеукраїнського з'їзду рад, вони повинні були вирішити питання, як до цього

факту поставитися, яку позицію треба зайняти для того, щоб відкласти свої власні бажання про утворення окремої радянської державної організації для Кривдонбасу, — завдання, яке вони, власне, і ставили для другого обласного з'їзду рад Кривдонбасу.

Довгі і гострі балачки і дебати відбулися за той час між Киянами та Кривдонбасцями в Харкові. Представники кожного погляду провадили свої аргументи і доводи, але спільний революційний рух і спільне завдання боротьби за владу рад, очевидна погроза пролетарській революції з боку українського націоналізму, нарешті, дійсне пролетарське почуття та світлі голови першорядних робітників Кривдонбасу—як, наприклад, т. Артема (Сергеєва), кінець-кінцем це революційне почуття, революційна свідомість вирішили питання: Київська частина з'їзду і Кривдонбасівський з'їзд злилися в один з'їзд, що прийняв назву першого Всеукраїнського З'їзду Рад Робочих, Салдатських та Селянських Депутатів.

Знов мушу висловити превеликий жал, що не маю зараз на руках майже ніяких матеріалів і документів, але тому-то я зараз і не пишу історію революційного руху на Україні, а лише його начерк. Я не можу зараз подати документально резолюцій першого Всеукраїнського З'їзду Рад, а можу лише передати зміст. Головною резолюцією була резолюція невизнання УЦР, оголошення її організацією контр-революційною і заява від імени робочих та селян про боротьбу з нею. Перший Всеукраїнський З'їзд Рад своїми резолюціями виставив лозунгом повне визнання єдності революції та влади українського пролетаріату в боротьбі проти УЦР. За соціалістичну пролетарську республіку з'їзд пішов тим же шляхом, яким йшов пролетаріат Росії, протиставивши всеукраїнському об'єднанню дрібно-буржуазної контр-революції всеукраїнське об'єднання пролетарських сил. Перший Всеукраїнський З'їзд обирає радянський орган центральної влади—Всеукраїнський Виконавчий Комітет та Народній Секретаріат. В резолюції відносно землі, відносно влади і відносно війни перший Всеукраїнський З'їзд Рад цілком і вповні приєднується до резолюції другого жовтневого Всеросійського З'їзду Рад.

Але не в цьому оформленні бажань і поглядів українського робітництва та революційного селянства України на головні питання життя і боротьби був головний зміст цього з'їзду: ці переконання уже в дійсності широкі верстви робітництва та салдатства прийняли, за них вони вже боролися, за цей час вони вже витримали суворий іспит зброєю в жовтні. Головне питання на Україні стояло в другому—в тому, що як у Росії після березня 17 року владу захопила велика буржуазія, так і після жовтневої боротьби на Україні, після скинення влади Тимчасового Уряду, владу захопила дрібна буржуазія в образі її державної організації УЦР. Грудень 17 року—це був початок нашої української жовтневої революції, в дійсності це був перший у державному масштабі виступ пролетаріату України проти влади міської дрібної буржуазії за владу рад, за диктатуру пролетаріату,—у цьому і була дійсна причина

того, що на з'їзді рад і в обібраному Центральному Виконавчому Комітеті (скорочено ЦВИКУК або ЦВИКУКА) переважну більшість складали представники пролетарського Донбасу та Криворіжжя, що у цей момент цілком об'єдналися з представниками Полтавщини, Чернигівщини, Київщини і всієї України біля гасла: «Всеукраїнське об'єднання Рад на Україні, Радянське будівництво України». В складі уряду, в народнім секретаріаті значна кількість народніх секретарів були представники пролетарської України, Донбасу та Криворіжжя,—наприклад, т. Артем та инш.

До всіх робочих та селянських працюючих мас України з'їзд звернувся з закликом до повстання за владу Рад. Одверто, перед лицем усіх ворогів було піднято червоний прапор боротьби за соціяльну республіку, за остаточне визволення працюючих від гніту, експлоатації — і боротьба почалася. Вона тяглася довго—майже три роки на Україні, доки тверда рука робітників та селян не викинула за кордон України всю внутрішню і зовнішню силу імперіялізму, доки влада Рад не запанувала на Україні.

Приглянемося ж трохи до обставин, в яких ця боротьба провадилася.

В Києві цілком панувала ЦР та її Генеральний Секретаріат. Там була лабораторія, де формувалися нові військові частини, що розсилалися ЦРадою у всі кінці України. Там диктатура буржуазії продавала робітництво і терором розправлялась з його керівниками, як то було з Леонідом П'ятаковим та иншими. А з Києва вплив українського соціал-патріотизму та УЦР росповсюджувався по инших містах Київщини, Поділля, Волині, Кременчужщини, Катеринославщини. В Катеринославі саме в ті часи гайдамаки захопили владу до своїх рук, пропускаючи через Катеринослав лише козаків на Дон. В Одесі була влада більшовицького «Рум-чероду», але одночасно малися військові частини, прихильні до УЦР. В Миколаїві при непевній більшості більшовиків меншовицька меншість гальмувала радянське будівництво і робила можливим виступ українських націоналістів. На південно-західньому фронті більшовицькі частини, що складали переважно військову силу, і навіть нейтральні частини стихійно демобілізувалися і йшли через Київ, де ЦР роззброювала їх; і чим більш вона це робила, тим більше стихійно вони йшли на Київ, весь час ведучи бійку і навіть справжні бої з військовими частинами, що залишилися під впливом ЦР. Це були часи величезного сумбуру і розкладу УЦР, хоч майже вся Україна, села включно всі, а міста майже всі знаходилися під фактичною владою УЦР. На південному сході, в самому Донбасі робітники жорстоким кривавим збройним опіром стримували наступ Краснова та білогвардійських юнкерських банд. Донбасівські гірняки, організовані в червону гвардію, і червоногвардійські чоти, що прийшли їм на допомогу з Петербургу і Москви, головним своїм керівником мали Антонова-Овсієнко, який мав оселю свою в Харкові. Отже, вся радянська територія з центром у Харкові ростягалася на захід до Полтави, на південь

до Синельникова, а потім навіть і до Лозової, на південний захід до Красновського фронту (Мушкетово, а іноді навіть Микитовка). На заході, в середині грудня 17 року, в Полтаву вступили Натієвські та місцеві націоналістичні українські військові частини ЦР, владу рад там було скинено, і таким чином в цьому напрямку територія Радянської України простяглася ледви чи не до Люботина.

Військові сили Української Радянської Республіки були-виключно робочі та червоногвардійські отряди та де-які військові частини, що знаходилися в стані стихійної демобілізації і розкладу. Всі озброєні сили, що підлягали Главковерхові і Народньому Комісарові РСФРР по боротьбі з контр-революцією т. Антонову-Овсієнко, всі вони були направлені на Дон для боротьби з козацькою контр-революцією. Жадного багнета, кулемета з цього напрямку не можна було взяти, бо звідтіля йшла погроза для всієї радянської пролетарської революції в особі превосходительної самодержавної всеросійської реакції.

Тим часом, після одвертого виступу проти УЦР, яко державної Влади України, за владу Рад для всієї України, ВУЦВІК і його Народній Комісаріят знаходилися в дуже скрутному і навіть критичному становищі: територія майже вся була захоплена ЦР, що роззброювала та тероризувала робітництво; військові частини, прихильні до радянської влади, знаходилися на південно-західному фронті за 1000 верст від Харкова, без можливості увійти в зв'язок з ним, а пролетарські сили Донбасу були заняті черговими завданнями боротьби з красновською донською контр-революцією. Знову і знову виникала думка у де-яких товаришів—поставити хрест на Україні, залишити її переваритися у власному соціал-імперіалізмі, поки вона доспіє до радянської республіки, а поки ці сили направити лише на охорону радянського будівництва в Донбасі, і знову з цих внутрішніх дебатах ставилася на карту доля революції. Дарма—вона знайшла шлях до будучини і сили для дальшої боротьби.

У самому Харкові знаходилися частини, що співчували УЦР, і треба було їх, як ворожу силу, обеззброїти. Це зробили невеличкі частини—ВУЦВІК'у.

Звичайно, це були дуже невеличкі гуртки добровольців-робітників з усієї України та з озброєних вояк розформованого українського запасного полку. Отже треба було подбати про збільшення військової сили. Постановою Комісії ВУЦВІК'у, в складі В. Затонського, Ю. Коздобинського, В. Примакова, М. Скрипника й инш. т-шів, було засновано перший кінний полк червоного козацтва імені ВУЦВІК'у, а на його чолі поставлено т. Примакова. Це був перший осередок більшовицької військової сили. План революційної повстанської боротьби був такий:

В Харкові приблизно на 10—15 січня була скликана все-українська конференція селянських депутатів, і одночасно $\frac{2}{3}$ всіх членів ВУЦВІК'у кинуті по губернях, містах та селах України—

до Катеринославу, Полтави, Чернігіву, Єлісаветграду й инш. для організації збройного повстання проти УЦР.

Іспарту ще доведеться встановлювати повний список членів першого ВУЦВІК'у: ні мої документи, ні моя пам'ять зараз не можуть перелічити їх всіх,—лише можу пригадати, як в березні 18 року на другому Всеросійському З'їзді Рад в Катеринославі ми перерахували членів першого складу ВУЦВІК'у і нарахували, що з них $\frac{2}{3}$ загинуло за часи боротьби в перших чотирьох місяцях збройного змагання за владу рад на Україні, як, напр., т. П'ятаков Л., Саша Горвіц в Києві та инші. Навіть зі складу Народнього Секретаріату половина була кинута на фронт або за фронт.

Наслідком цієї організованої енергійної боротьби була підготовка і вибух повстання в багатьох місцевостях України, а для початку цієї боротьби було кинуте невеличкий військовий осередок майбутньої більшовицької регулярної армії, перший кінний полк червоного козацтва під командуванням т. Віталія Примакова.

Тепер про це можна вже говорити і треба пригадати, що більшовицький наступ на Київ наприкінці 17-го року, як також і другий більшовицький наступ на Київ у кінці 18-го року, почався, так би мовити, самочинно проти тої лінії, що її трималося командування. Позачергове завдання боротьби з контр-революцією Дону, тої боротьби, що провадилася загальною військовою владою і осередком радянської влади в Петербурзі, комісія ВУЦВІК'у не виконала, навіть цілком зламала директиву центру, коли викинула гасло: «На Київ проти Центральної Ради». З т. Антоновим-Овсієнко—командуючим військами донецького напрямку красновського фронту контр-революції Комісії довелося вести досить довгі і гарячі дебати, поки він відмовився, нарешті перешкоджати її намірам і навіть рішив прийти на допомогу. Цей наступ проти ЦР мав два напрямки: на Полтаву і на Катеринослав. Наступ на Катеринослав мав крім того ще одно завдання: перерізати шлях, яким на підмогу Краснову йшли донські козаки з фронту. Це був той самий доказ, що остаточно переконав Главковерха Антонова-Овсієнка, і він згодився на цей план.

Боротьба за Катеринослав була спочатку занадто гострою, але потім члени ВУЦВІК'у, яких було кинуте туди, порозумілися з українськими частинами, підняли серед них повстання і вільне стрілецтво обернуло свої кулемети та гармати проти свого ж командовання. Таким чином Катеринослав став знову радянським.

В Полтаві наступ мав инше значіння. По згоді з Антоновим-Овсієнко до наших українських червонокозацьких частин було додано один червоногвардійський отряд і бронепотяг. Всі ці сили були під загальним командуванням помішника т. Антонова-Овсієнка—полковника Муравйова, печальної пам'яті лівого есера,

що багато нашкодив на Україні, а далі в ролі командуючого східним фронтом в боротьбі з Чехословаками на Волзі зрадив Радянську Республіку. Ми йому не довіряли. У «Вістнику ВУЦВІК'у» надруковано мої (Миколи Скрипника) переговори з Коцюбинським що до наступу на Київ, де я від імени Народнього Секретаріату заявив, що ніякі політичні виступи Муравйова не мають авторитету, що він не має права робити ніяких політичних заяв, при ньому призначається Комісар від уряду, який лише і має право виступати від імени уряду, від імени Радянської Республіки.

На чолі більшовицького наступу на Полтаву йшли червоні козаки, а в самій Полтаві працювали більшовицькі емісари, які підготували внутрішнє повстання. Так само внутрішнє повстання було піднято в Києві Александром Горвіцем і Андрієм Івановим (тоді і тепер член. ВУЦВІК'у), але його роздавила ЦР. Сотні робітників було розстріляно, в тому числі члена Народнього Секретаріату т. Горвіца, але це повстання не дозволило ЦР активно боротися проти наступу більшовицьких військ.

Після визволення Катеринославу та Полтави радянська влада Росії на підмогу нам кинула з півночі на Київ червоногвардійські отряди під командуванням т. Берзіна (після того в 21 році був помішником командуючого південним фронтом на Україні), а з Брянську також підходив невеличкий, але досить галасливий налізандармичний отряд Ремньова.

Одночасно члени ВУЦВІК'у розвинули на південному фронті досить велику агітаційну та організаційну роботу, досягли того, що частини військ частини повели наступ проти УЦР за право війська ввійти до Росії. Таким чином протягом місяця-півтора, з 12-го грудня 17-го року до початку лютого 18-го року, частини класової військових сил на Україні різко змінилася. Замість жовто-блакитного прапору скрізь по містах України знайшли червоний прапор пролетарської революції: Харків, Катеринослав, Полтава, Кременчук, Чернігів, Єлисаветград, Миколаїв—з одного боку, Житомир, Вінниця, Бердичів, Умань—з другого боку Дніпра.

Червоне море оточило Київську сосулку і вона день від дня все більше танула. Пролетарське повстання перемало. Робітництво по містах, демобілізоване солдатство по селах стихійно бралися за зброю і скидали владу дрібно-буржуазної Центральної Ради.

Конференція рад селянських депутатів, що відбулася в Харкові 10-15-го січня 17-го року, на яку прибуло 250 делегатів, показала, що селянство вже стає на ґрунт радянської влади.

Нарешті, після багатьох битв пролетарська червона гвардія наблизилася до Києва. Чудову столицю України, а за тим і інші міста, де скупчили всі свої надії контр-революціонери всіх фарб і пород, великий осередок революційних і контр-революційних сил було здобуто не зразу: тільки після жорстоких кривавих

боїв, після 10-денної гарматної стрілянини гайдамаки, вільні стрільці, вільні козаки, під натиском наших сил, залишили Київ і в безладді відступили. З ганьбою повина була покинути Київ і Центральна Рада.

Коли радянські війська визволили столицю України, ВУЦВІК і Народній Секретаріят 8-го лютого переїхали до Києва. Рештки військ Центральної Ради тікали на Коростень, Рівно, Дубно в обійми німецького імперіялізму. 8-го лютого 18-го року, після двох місяців жорстокого кривавого змагання, з запізненням порівнюючи з Росією на 4 місяці, Радянська влада опанувала всю Україну. В нашій країні з мало розвиненою індустрією, переважною більшістю селянства знайшлися все-таки сили піти за прикладом Радянської Росії, стати на новий шлях влади Рад, влади робітництва при допомозі незаможного селянства. Вище було подано де-кілька фактів, які вказують, що радянське будівництво на Україні, завоювання України Радами відбулося силами робітників та селян України.

Скільки брехні написали тоді і після того прихильники УЦР про червоногвардійців Мурав'йова та про отряд Ремньова, про більшовицький терор в Києві після його визволення!

Але раніш були подані факти, що головною силою, яка боролася і добилася перемоги над ЦР, були робітники і селяни України—навіть більше, тут були частини Українського запасного полку, що перейшов на бік радянської влади та військових частин кінного полку червоного козацтва, що потім на протязі всієї пролетарської революції було гордістю радянської влади. Цей полк спочатку розвернувся в червону бригаду, потім в дивізію червоного козацтва, а кінець-кінцем в перший кінний корпус імені ВУЦВІК'у, яким і зараз командує т. Віталій Примаков.

А що до терору, то, звичайно, після жорсткої кривавої боротьби, яку вела проти нас Центральна Рада, що засіла у Києві, Радянська влада змушена була вжити необхідних заходів проти кодла чорносотенців та інших ворогів, що залишилися в Києві. А їх у Києві були сотні, тисячі. І не про те треба казати, що було розстріляно де-кілька десятків офіцерів, полковників і членів чорносотених організацій, а про те, чим це було викликано. Після перемоги революції робітничий клас завжди ставиться до переможеного з легким серцем—чи не робочий визволив тоді с-під арешту навіть Шульгіна, що потім протягом де-кількох років вів одчайдушну жорстоку кампанію проти пролетаріату.

Мені пригадується, як в кінці 17 року в Харкові—це було як раз у той час, коли в Києві ЦР розстріляла Леоніда П'ятакова за більшовизм—командвійськ т. Антонов-Овсієнко, щоб здобути матеріальних засобів для безробітних, наклав контрибуцію в 10 мільйонів карб. на Харківську буржуазію, а коли вона відмовилася платити, арештував де-кого з великих гірняцьких

та вугляних баронів,—як тоді меншовики в Харківській раді кричали проти більшовицького терору, про недоторканість особи, а саме буржуазної особи. Це був терор... А не було терору, коли в Києві ЦР, після того як роздавила повстання робітників за радянську владу в січні 18 року, розстрілювала робочих лише за одну ознаку: «Хто мав на руках мозолі, той робочий, а хто робочий, той, напевно, більшовик, а хто більшовик, того треба розстріляти. Розстріляти!» Такий присуд був над робочими, що їх заарештували і ув'язнили за повстання в арсеналі в кінці січня 18 року.

Відкиньмо ж геть все це базікання про більшовицький терор, що його начеб-то виявили червоногвардійці Муров'йова та Ремньова в Києві в лютому 18-го року. Була боротьба, як і всяка боротьба. В цій боротьбі було розстріляно де-кілька десятків безумовних ворогів пролетаріату поруч з тим, як буржуазія розстріляла в цій боротьбі сотні і тисячі представників пролетаріату лише за те, що вони робітники.

Особливо яскраво виявляється ганьба й неправдивість цих балачок українських соціал-патріотів про більшовицький терор тоді, коли ми, звернувши увагу на події в середині самої УЦР у січні 18 року, пригадаємо де-які історичні факти: гурток українських соціал-революціонерів, зрозумівши всю неправильність і антипролетарський характер політики УЦР, зчинив внутрішній заколот в УЦР, щоб на підставі більшості, що її він думав придбати собі в ЦР, переобрати Генеральний Секретаріат і повести ліву лінію згоди з більшовиками.

Всі засоби, які тільки придбала історія для того, щоб шукати працюючої маси, починаючи з обіцянок демократичної влади, соціалістичного законодавства без коаліції з буржуазією й кінчаючи погрозами збройною силою, пускала в ход УЦР, щоб запантелити працюючим голову словами: «Влада Ц. Ради—це майже радянська влада, але тільки без більшовиків, з УЦР на чолі».

Навіть де-кілька робітників, співчуваючих більшовикам, заплуталися грою слів, зовнішньою фразеологією і справді почали думати, що вони в дійсності помилилися, піднявши збройне повстання проти УЦР, що ліпше було б перебути без влади де-який час і потім в складі Ц. Ради найти простий шлях до свідомости представленого у ній революційного селянства, а потім на цьому ґрунті, його силами зібрати парламентську більшість в УЦР і таким легесеньким, мирним, тихим способом здобути Радянську владу на Україні.

Нікчемність цих думок не забарилися показати всі свої наслідки, про що свідчить експеримент тов. Шумського і інших лівих уесерів, які на підставі перевиборів ЦР мали замір відвоювати більшість в ЦР і при допомозі цієї більшості голосуванням скинути членів генерального секретаріату: Винниченка, Порша, Петлюру та інших.

Питання влади—питання класової боротьби вирішається не більшістю в парламенті, а збройною силою; конституція обіймає собою не лише збірник добрих чи поганих законів, що приймаються більшістю голосів, а також військову і боездатну організацію, гармати, кулемети і багнети. Адже це азбучні істини революційної практики. Оскільки УНР роззброювала робітників і спиралася на дрібно-буржуазні військові частини, остільки конституція була в її владі, а влада—в її руках.

Для того, щоб перейти на інший шлях, треба було переступити через десятиденну бомбардировку Києва, через жорстоку боротьбу в січні 18-го і 19-го року. Паціфіяльні ілюзії тодішнього лівого есера Шумського та інших одним махом зруйнувала та ж сама влада, яку вони хотіли захопити, як тільки вони дійшли до переконання про необхідність збройного перевороту. Їх арештували у самій ЦР по наказу Ковенка й інших керівників військової влади УЦР, і коли Шумського та інших вона тоді не розстріляла, то лише тому, що не встигла, що більш логичні більшовики боротьбу за радянську владу вели іншим, дійсним шляхом—через збройне повстання, що в ньому здобули собі перемогу.

Одкиньмо ж геть всі ці інсинуації буржуазії російської та української відносно терору більшовиків на Україні в 18 році, відносно окупації України російською армією, коли навіть і армії не було,—все це, свідомо, навмисне набрехано. Вернімося до ходу подій і подивимося на внутрішній склад і відносини на Україні в лютому 18-го року—на тій Радянській Україні, що зродилася під гуркіт гармат, у ході боїв та перемоги над УЦР. Це тим більше потрібно, що з'ясує нам всі обставини важкої героїчної боротьби за владу Рад при дальшому наступі германського імперіалізму на Україну.

(Далі буде).

О. ШУМСЬКИЙ.

Стара й нова Україна.

І. ВІДРОДЖЕННЯ КОЗАЧЧИНИ.

Крах царського трону в 1917 році був тим проломом криги вікового гніту, проломом феодально-поміщицької кори, яка сковувала розвиток продукційних сил, відкриттям заставок для виходу на арену одвертої політичної боротьби нових клас, що зросли під цєю корою.

Ця весняна революцій наповідь винесла в своєму водовороті на поверх політичного життя всі партії й групи, що зародились під льодом старого ладу й дала їм простір схрестить свої шпаги за новий громадський лад з участю найширших мас працюючих. На Україні цей революційний вир класової боротьби неминуче мусив був в наслідок вікового національного гніту з перших своїх днів офарбуватись і національною боротьбою, що надзвичайно ускладнила класову боротьбу, довела її до найвищого ступеня жорстокости та ще збільшила й без того неминучі страти на революцію. Нема нічого дивного в тому, що цю національну хвилю в революційному русі на Україні зусією спритністю постарались використати ті класи й громадські шари, які були присуджені до загибелі самим фактом вибуху революції й перспективою її дальшого розвитку.

Метою цього хапання українських панків за національний момент було не те щире бажання розвитку придушеної віками царатом української національної культури, про що так багато говорилось; на всіх перехрестках не те нормальне й необхідне в історичному процесі, як передумова дальшого поступу, підняття культурного рівня відсталого українського народу, єдино можливе в національних його формах і при тому лише на ґрунті соціального визволення широких працюючих мас, мали на меті ці хапання; не як за засіб підняття культури українського народу хапались українські панки за національний український рух, а як за засіб врятувати (а то й поліпшити) свій загрожений стан вищої соціальної верстви, як за засіб звести й замкнути вибух соціальної енергії розбурханих мас у вузькі рямці національно-буржуазної революції й тим запобігти, хоч би на який час, завір'юсі соціального перевороту.

А для цього треба було роздмухати до максимуму національний шовінізм та національну ворожнечу, а то й спровокувати навіть національну війну, щоб, скаламутивши соціальні горизонти суспільних низів і приспавши їх вимоги, обійтись кучими й дешевими реформами, як це було в Польщі, Латвії й інших країнах.

З цю метою українські панки й підпанки ретельно почали будити і викликати тіні й духи сивих часів козацьких рухів та гайдамаччини, почали розвертати і прищеплювати масам барвисту романтику середньовіччя з усіма її атрибутами. І вони знали, що роблять. Всім отим панкам Михновським, Отамановським, Павленкам, Павелкам і т. д. потрібна була ця припала порохом віків романтика з її національною ненавистю, отаманією, «свяченими» й т. п. В свої часи вона мала зміст і історичну логіку, в наші ж часи це була найдикіша реакція й анохронізм. Але оскільки аж до наших часів дожили клапті феодальних відносин і елементів, то й ці анохронізми з козащиною й гайдамачиною пройшли перед нашими очима, як жива дійсність. Для всіх отих згаданих і не згаданих панків—напівскапсанілих нащадків колишньої старшини,—все це не було лише барвистою романтикою; за нею крились такі дуже реальні річі, як стани й привілеї.

Але як же поставилась до цього глибоко реакційного «відродження» так звана українська соціалістична демократія—есдеки, есери, есефи й інші еси? Чи вони дали рішучу одсіч цьому реставраційному рухові, або хоч повели боротьбу з цим замахом на інтереси працюючих мас України? Де там! Навпаки, морочучи голови повставшим робітникам і селянам, ця чесна компанія з цвеньканням про соціалізм і з розплитими посмішками радості від такого «відродження» сама взялась за цю каїнову роботу. У слід за Капканами, Павленками, Полтавцями-Острияницями почали заводять оселедці, жупани, кунчукові пояси з «свяченими» й архаїчними кривими шаблонами укр. есери й есдеки. І це не була лише зовнішня бутафорія, декорація. Ні, їй цілком відповідали діла й ідейна пропаганда цих «соціалістів».

Не далі, як на третьому з'їзді партії українських есерів виступив з промовою отак приблизно розписаний зовні «соціаліст», здається пізніше міністр Директорії, Паливода і в істеричному тоні вигукував, що нам, українцям, треба дбати про Україну й виконувати козацькі заповіді, а другий такий же «соціаліст» Пирхавка, на тому ж таки з'їзді, розмахуючи кривою шаблоною, запитував групу інтернаціоналістів майже дослівно: «доки ото ви тут говоритимете про інтернаціонал, славних батьків погані діти, а коли то вже мова йтиме про Україну, про козацьку славу?» Есдеки, ті менш про це говорили, а більш робили (хоч коли порівняти промови ватажків укр. соціал-демократії Винниченка й Петлюри на військових з'їздах, то вони мало чим відрізняються в цім від есерівських). Починаючи з різних Ковенків, Горобців і кінчаючи «головним» Петлюрою, ця соціал-

демократична братія отаманів, навипередки з прибічниками майбутнього гетьмана Скоропадського Полтавцями - Остряницями, взялась за організацію різних кошів і загонів вільного козацтва, гайдамаків, куренів смерти, чорних, червоних і різних інших кольорів «шликів», з приблизними лозунгами: «козаченьку, точи ніж, де зустрінеш москалика, там і ріж», не кажуче вже про глибоко антисемитську, погромницьку ідеологію цих лицарів найгірших традицій середньовіччя. І скоро старий, напівбетонний Київ XX століття, віку електричності, здригнувся від того дикого маскараду, що вчинила в ньому бувша елегантна царська офіцерня, інтелігенщина й куркульня. А молодий Катеринослав — серце металургії сучасної України зі стотисячним пролетаріатом — просто вилупив у нестямі очі, коли зашуміли хортицькі очерети й загула тяжка хода старих козацьких тіней в новій машкарі під проводом соціал-демократів та есерів.

Але коли козаччина XVII століття була селянським повстанням проти «панів-ляшків» і «жидів-рандарів», була потугою пірвати кайдани феодального гніту (хоч, правда, своя старшина згодом ще краще осідлала посполиту «чернь» при допомозі царської феодальної Москви), то імпровізована козаччина XX віку точила ножа на неможливі шари селянства й головним чином на пролетаріат, що виріс уже в могутню класу й повстав проти капіталістично-поміщицького ладу, ведучи за собою селянську бідноту.

«Козацтво, — писав Костомаров, — було розсадником свободи й протичином двоякому деспотизмові: з одного боку — зовнішньому, напівдикому, східно-мусульманському деспотизму, а з другого — внутрішньому, аристократичному, тонкому, цивілізованому». *)

А що ми бачимо тепер? Східно-мусульманський деспотизм протягом трьох століть зник з обрію Європи. Зате виріс цивілізований деспотизм імперіялістичної буржуазії заходу. І козаччина нашого століття пішла в найми спочатку до німецько-юнкерської, а потім до франко-румуно-польської капіталістично-шляхетської деспотії і стала в зовнішній політиці протичином пролетарській Росії й справжній демократії, що несе в собі російська революція через диктатуру праці. А у внутрішній політиці ця модерна козаччина є цивілізованою (хоч, правда, й не дуже) деспотією в відношенні до повставших за своє соціальне визволення нижчих шарів капіталістичного суспільства — робітників і селянської бідноти.

Проявила себе козаччина в цьому з перших же днів свого народження. Одним з найвидатніших фактів початку дій козацьких 1917 року було замурдування провідника київського робітництва Леоніда П'ятакова, а далі більше. Але справжній кривавий бенкет «соціалістичної» козаччини починається відомими

*) Письмо Н. И. Костомарова к издателю «Колокола». Женева, 1885.

ковенковськими арештами спочатку десяти членів Центральної Ради, представників незаможних селян та робітників, а далі київського робітництва, й одвертим, масовим стрілянням і рубанням. Тільки тепер вже не по розлогих степах України, як в старі часи, не на байдаках і не диких татар підстрілювала й турків четвертувала козаччина, а в стінах Києва й Катеринослава, на фабриках і заводах—повставших робітників і селян в сірих шинелях. Київському січневому бенкетові реставрованої козаччини й гайдамаччини соціал-демократичних отаманів Петлюри, Ковенка й інших могли позаздрити навіть і старі гайдамацькі ватажки Гонта з Залізняком.

Але ніякі бенкети не могли врятувати панування відновленої козаччини. Запрошене на поміч німецьке юнкерство, що перебувало в корчах розкладу, вхопилось і за цей архаїчний козацький рух в надії хоч на ньому поправити свої безнадійні справи. Само собою розуміється, що німці зразу ж постаралися здерти з української козаччини зайву й противоприродню полуду соціалістичної фразеології та допомогли їй швидче докотитися до свого логичного завершення—гетьманату. Смішними й жалюгідними виглядали тоді всі оті соціалістичні отамани, що думали й далі їхати на козаччині, та їх політичні провідники—на зразок дипломата Голубовича з його біганням до Мума просити, щоб їх не виганяли, або політика Микити Шаповала, що в день розгону Центральної Ради почепив криву шаблюку на червоний пояс і сердито тупав ногами, пориваючись у бій, як Дон-Кихот. Не доводиться й говорити про те, що витворяла та ж сама майже по-своєму складові казаччина тільки з трохи іншими отаманами під високою рукою ясновельможного пана гетьмана.

Але чи навчила чому-небудь українську соціалістичну демократію ця яскрава лекція природньої еволюції нової козаччини? Абсолютно нічому. Остаточо й рішуче порвали з тим шовіністичним рухом, що відродив таке калікувате явище для XX віку, як козаччина, лише невеличкі гуртки українських есдеків і есерів, які зрозуміли значіння жовтневого перевороту й пішли під прапором інтернаціоналізму за соціалістичну революцію. Вся ж українська соціалістична демократія (а вона вся себе звала соціалістичною, навіть Скоропадський, кажуть, один час був в українських есерах), яку німці скинули з командування козаччиною, підігнувши хвоста, почала вичикувати слушного часу в надії на те, що рано чи пізно робітничо-селянські маси стрепенуться й скинуть з себе німецько-гетьманський струп. Вона вичикувала цього часу, щоб знов почати спочатку, знов накинати на них сідло козаччинини й знов сісти зверху.

І цього не довго довелось чекати. Розсипавсь кумір германського імперіялізму, гетьманові швидко довелось передягнутись в форму царського генерала, щоб можна було спертись на плечі антантів, яка не вірила в трівкість козацької бутяфорії, а більш покладалась на царський генералітет для врятування своїх капі-

талів (хоч, правда, й він підвів). Робоче-селянська Україна, що не переставала клекотіти, спалахнула полум'ям нового повстання. З перших же його днів виявилось, що жив і курилко української соціалістичної отаманії—він з'явивсь в формі так званої Директорії. До неї потяглась майже вся гетьманська козаччина, за винятком невеличкої частини її вершків, і їй знов удалось осідлати робітничо-селянський рух, але не на довго. На другий день після знищення гетьманату морем розлилося по Україні повстання проти директоріанської козаччини й гайдамащини з гаслом Радянської влади.

А рознуздана козаччина отамана Петлюри під зверхністю соц.-демократів Винниченка й Чеховського знов почала справляти дикі оргії середньовиччя на тілі робочого класу України. Тут уже й не доводиться говорити про поодинокі й навіть масові розстріли й катування робітників та селян. Звичайним ділом для цих лицарів були також і єврейські погроми. Згадять хоч би трьохденний погром в Житомирі на різдво 1918 року, не кажучи вже про дрібніші міста. Сваюля козаччини дійшла до розгрому цілих професійних робітничих організацій. Так, наприклад, помешкання київського професійного союзу було розбите, розломане козацькою ватагою, а всі папери роstrіпано й спалено на вулиці. Чим це не автодафе? Але як же інакше могла поставитись козаччина з традиціями XVII віку до такого соціального явища сучасності, як профсоюз? Це дійсно був наскок XVII віку під проводом українських соціалістів на наше XX століття!

Нема чого й говорити про те, що це був глибоко буржуазний по своїй соціальній природі рух в романтичних шатах старої феодальної доби. І вряд чи тепер знайдеться остільки наївний громадянин України, який би до цього часу серйозно вірив забобонам про те, що ця жорстока боротьба минулих літ між двома глибоко соціально ворожими таборами (УНР і УСРР) мала національний характер, як її намагався весь час трактувати табір дрібної української буржуазії. Це була жорстока боротьба праці й капіталу (вірніше, його прихвостнів), цих антиподів сучасного капіталістичного суспільства і ніяким національним моментом замазати цього не можна.

А природній і здоровий рух культурно-національного відродження на ґрунті соціального визволення пригнічених робітничо-селянських мас був підмінений і спровокований в очах малосвідомих шарів відродження українськими шовіністами такої недорікуватої для нашого часу потвори, як козаччина з її старими й найреакційнішими традиціями й соціальним змістом.

II. СОЦІАЛЬНЕ ПОХОДЖЕННЯ НОВОЇ КОЗАЧЧИНИ.

Виникає питання: як же могло в наш час індустрії, високо розвиненого капіталістичного господарства повстати таке калікувате опудало, яким в дійсності був козацько-гайдамацький рух

часів нашої революції? Воно ж мусило мати якусь соціальну базу, якийсь економічний ґрунт? Бо інакше всякі потуги реставрувати козаччину так і залишились би прекрасними мріями окремих «в прошедшем веке запоздалих» голів.

Чим були по своїй соціальній суті козацькі рухи XVII століття на Україні? Ця доба української історії ще жде свого докладного марксівського дослідження. Даремно б ми ходили за відповіддю на це питання до товстих томів проф. Грушевського. Цей історик, замість виявлення дійсних соціальних пружин цієї глибоко драматичної доби в нашій історії, своїм ідеалістичним освітленням її відіграв ту ролью для нашого покоління, яку відіграли для поезії Шевченка відомі оповідання про козацькі дії столітнього діда-кріпака. Історик - марксист Покровський, хоч і з застереженням, характеризує козаччину, як «буржуазний» рух проти застарілого «натурального» феодалізму. «Козацька буржуазія,—каже він,—в особі Богдана Хмельницького й підняла прапор повстання проти польського феодалізму»^{*)}. Що до буржуазності характеру старих козацьких рухів, то це, мабуть, таки занадто сміло сказано. Але з того, що ми вже маємо про козацькі часи, ясно випливає, що це був рух організований заможнішою верствою козаків-дуків, які мали незгідну «мізерію» (майно), челядь і підсусідків (а поде-куди мало чим і відрізнялись від справжніх тодішніх панів), щоб скинути польських феодалів і самим сісти на їх місце.

Польське панство, поширюючи межі Річи-посполитої на південний схід, почало скорочувати козаків-хуторян, що вільотно вже там росташувалися. Пішло реєстрування козаків, скорочення їх привілеїв і вольностей козацьких, перевод частини їх в «посполиті» і закріпощення «посполитих». А тим часом підручні панів-феодалів, так звані «жиди-рандарі», поприбірали до своїх рук різні промисли. Звідси й починається козацький рух. Заможні козацькі верхи зручно використали невдоволення кріпаків «посполитих», створили ідеологію національно - релігійної боротьби, підняли «посполиті» маси й скинули польських феодалів. Але козацькій старшині, що розсілась замість польських панів, швидко довелося піти під «високу руку» феодальної Москви і там рятувати свій стан, як тільки загомоніла «посполита чернь», руками котрої було скинуто польське панство, і зажадала й собі прав та вольностей. Такою в основних рисах виглядає соціальна суть козацького повстання XVII століття. Мало чим по суті відрізняється й пізніший гайдамацький рух. Хоч це повстання й було підняте «голоотою», але той факт, що Гонти й Залізняка поприбірали собі титулів князів Уманських і Смілянських, ясно показує, куди він прямував.

Але оскільки козацький рух глибоко сколихнув широкі маси посполитих, не зважаючи навіть на те, що своя старшина

^{*)} М. И. Покровский. „Русская История“, т. II, стр. 200.

при допомозі царату ще краще їх приборкала й на довгі роки загнала в кріпацтво, все ж таки ця козацька революція цілі віки була приваблюючою, світлою цяткою на темному шляху кріпацької неволі українського селянства. Таке відношення селянства до подій часів Хмельниччини підтримувалось ще й тим, що в кріпацтво поволі було обернуто політикою царату велику кількість колишнього козацтва, яке особливо повинно було зітхати й ідеалізувати часи свого панування, поширюючи ці свої настрої в усій кріпацькій масі селянства. Туга за минулим була безперечно й у нащадків колишньої старшини—пізніших поміщиків, які хоч і получили добрі чини й «жалованья», але їм все ж було шкода загубленого політичного панування. Ця туга яскраво відбивається й у пізніших поміщицьких поколіннях—хоч би в творах Куліша й інших поміщиків-письменників.—Вона дожила аж до наших часів, особливо в колах здрібнілої хutorянської шляхти, що не примазалась, як слід, до царського державного пирога. Таким чином, ідеал старої козаччини був донесений через віки поміщицько-хutorянською верствою аж до часів нашої революції з усіма її традиціями й правдивим класовим розумінням соціальної істоти козацького ладу.

Але з новою й надзвичайною силою оживляється й популяризується козаччина поетичним таланом Шевченка в шарах нового пореформеного українського громадянства. В найчорніші часи миколаївської реакції, перед заходом кріпацтва в період його найбрутальнішого лютування з'являється ця фігура поета-кріпака; і в шуканнях виходу з того пекельного гніту поринає, особливо на початку своєї поетичної творчості, в сиву минувшину, жадібно вбірає в себе всі ті численні думи, пісні, перекази й оповідання про козацькі часи, про Колівщину; й, оплодотворивши своїм поетичним таланом цей віковий стогін придушених низів і меланхолійне зітхання частини нудьгуючого панства за кращими часами минулого, подає нам це минуле в огнених словах, опоетизованому й до неподібності ідеалізованому вигляді свого високохудожнього «Кобзаря».

Кріпак-наймит, співець долі найнижшої суспільної верстви, пішов шукати для неї виходу, шляхів до визволення в минулому й виніс звідти гетьманську Україну з ідеалізованим козацьким ладом. Шевченко оспівав і оплакав Україну, лише за цю «убогу» Україну,—каже поет,—«прокляну святого бога, за неї душу погублю», і лише доля цієї України—«громади в сіряках»—змушує поета кидатись в козацьке минуле за порадом.

Але зовсім инакше приймає «Кобзаря» пореформене українське громадянство, а після й молодша генерація, так звана українська демократія. Над тим, що являється істотою «Кобзаря», за що Шевченко готов був «душу погубити», над отою «громадою у сіряках найменших братів» ця демократія могла лише інколи похникати. Для неї шевченківський «Кобзар» став «національною евангелією», національною програмою, а сам Шевченко

«національним пророком». Даремно проти цього повставав М. Драгоманів ¹⁾. Українська демократія його просто не слухала. Нехай, мовляв, Драгоманів каже собі, що хоче, а Шевченко таки наш національний пророк, наш учитель.

Те, що Шевченко в дальшому своєму розвитку розвінчав гетьманат, навіть більше того—просто в «багні свинячій» викупав гетьманство й старшину,—українську громаду міщан не цікавило. На це була відповідь, що це, мовляв, стосується до Хмельницького з його старшиною, а от Мазепа, той не такий. А вже такі річі, як неприйняття землею козаків («За байраком байрак»), що «зарізали брата» (правда, з наказу гетьмана), де Шевченко через темряву віків докопується до того, що козацтво—то таки була вища суспільна верства, що вона мордувала «найменшого брата», і тому поет-наймит заставляє землю не приймати їх в могилу, ця демократія просто не могла зрозуміти. Не доводиться й говорити про те, якою чужою була для українського громадянства та просто геніяльна для свого часу прозорливість і спостережливість поета, що він виявив заміткою в щоденникові з приводу машини-пароплава, їдучи з-за Каспія по Волзі, де каже:

«Пароплав у нічному похоронному спокої уявляється мені якимсь величезним, глухо ревучим видовищем з роззявленою пащею, готовою проковтнути поміщиків-інквізиторів. Великий Фультон і Великий Уатт! Ваша молода дитина, що росте не днями, а годинами, у швидкому часі пожере кнути, престולי й корони, а дипломатами та поміщиками тільки закусить, поласує, як школяр цукерком. Те, що почали у Франції енциклопедисти, те довершить на всій нашій планеті ваша велетенська, геніяльна дитина. Моє пророцтво безсумнівне» ²⁾.

Але оскільки геніяльним був Шевченко в цій своїй прозорливості й спостережливості, характеризуючи так вперше зустрінуту ним машину, остільки українська демократія наших часів, що рахує Шевченка своїм учителем, виявила свою безпросвітню тупість і обмеженість, не добавачи й не розуміючи того колосального соціального значіння, яке має така гігантська машина, такий велетень індустрії, яким є в дійсності наш Донбас з його металургією. Шевченко не добавив лише одного, що ця машина «пожере» також і те тупоголове міщанство, яке стане на її дорозі.

Або ось друга, кинута Шевченком роком пізніше, фраза в повісті «Прогулка з приємністю та й не без моралі» з приводу, очевидно, «Комуністичного маніфесту», про який він десь щось почув:

«Виходить, що ідея комунізму не сама тільки пуста ідея, не глас вопіючого в пустелі, а вона цілком здатна й до

¹⁾ М. Драгоманів. «Шевченко, українофіли й соціалізм».

²⁾ Щоденник 27—VIII, 1857 р.

справжнього прозаїчного життя. Слава та шана борцям за нову цивілізацію!»¹⁾

Все це є книгою за сьома печатами для творців «національного пророка» з Шевченка, бо інакше який би він був пророк і яка б це була програма для тупої, обмеженої хуторянсько-просвітянської демократії. Розуміється, Шевченко не був комуністом. Йому так же далеко було до комунізму, наукового марксизму, як нам до його кріпацької доби. І ми за М. Драгомановим назовемо безнадійним реакціонером того соціяліста (хоч це ні в якій мірі не робить реакціонером самого Шевченка), який би спробував на Шевченкові будувати соціалістичний програм. А що такі спроби не вигадка, а факт, свідчить хоч би те, що й досі ще партійним лозунгом укр-ес-ерів є цитата з Шевченка: «Борітеся—поборете».

Це було й є таким же знущанням над Шевченком, як і осатаніло-реакційні потуги української демократії будувати на Шевченкові програму українського націоналізму. Шевченко був суцільним продуктом своєї доби й виразником своєї кріпацько-наймицької верстви. Але він був вихорощений, вихолощений і вивернутий українською дрібно-буржуазною демократією і в такому вигляді став фундаментом її національно-козацького програму, з яким вона й увійшла в революцію.

Починаючи з затишних покоїв київських професорів, лікарів, чиновників, адвокатів, письменників та просто здрібнілої шляхти, різних їх громад та студентської молоді, формування на цьому програмі так званого українського громадянства поширюється в дрібніші міста на цю ж саму, тільки дрібнішу від київської калібром, категорію суспільства, а далі через попівсько-учительсько-агрономичні кола йде організація сільських та містечкових просвіт, аматорських гуртків і, нарешті, як матеріальна база, організація сільської куркульні—кооперація. Класичною організаційною формою українського громадянства поруч з ріжними громадами, гуртками, хатами була «просвіта» з плеканням культу козацької романтики. Козак в різних прояхах не сходив тут зі сцени, і козаччина була тим ідеологічним змістом, яким жило це громадянство.

В цих просвітах, гуртках і громадах з опорою на кооперацію протягом останнього, передреволюційного десятка років виховались в атмосфері єдиного національного фронту й українські соціалістичні партії (есдеки й есери); виховались під крильцями й опікою старого українського громадянства, що несло свої традиції від українофільства, Кирило-Методієвців, харківського «общества мочемордія» та пізнішого хлопоманства післяреформеної доби.

¹⁾ Повний збірник творів Т. Г. Шевченка, під редакцією Д. Дорошенка. Вид. Ротенберга. Катеринослав, ст. 641.

З цих кол української інтелігенції, селянських вершків та, за невеличкими винятками, з спролетаризованого селянства й формувались кадри українських соціалістичних партій, що держались хвостиком коло старого громадянства та докучали йому інколи своїм невиразним варняканням про соціалізм, а більше боролись з «ярижкою» та сперечались на тему вроді того, чому запроданець — Богдан і борець за визволення — Мазепа, ніж над питаннями свого соціалістичного світогляду.

Такимчином на цьому національно-козацькому програмі в революції 1917 року зійшлась поміщицько-хуторянська шляхта — нащадки козацької старшини, — яка, розуміючи добре соціальну природу старої козацької республіки й не кваплючись з нею (хоч і зітхала за своїм політичним пануванням), поки спала «чернь» та було тихо під царською короною, вхопилась за козаччину, як за засіб осідлати революційний рух і сісти зверху, зійшлась з так званою українською демократією (в тому числі й соціалістичною), котра брала з часів козаччини національно-республікансько-демократичну форму, ідеалізуючи її соціальний зміст і саму демократичність, для будування «своєї» української держави, в якій, звичайно, мали би правити ці громадяне і, значить, нарешті, могли би вигнати російське чиновництво, а також здихатися ненависного просвітянам конкурента — російської інтелігенції.

Таке соціальне коріння нової козаччини, що повстала в XX столітті в своєму природньому й історичному центрі, Києві, на базі старої, як світ, хліборобської продукції чорноземної України спочатку в республікансько-демократичній формі Української Центральної Ради, потім еволюціонувала до монархичної гетьманської Держави і, нарешті, розсипалась на компромісі між двома цими державними формами — Директорії.

III. НОВА УКРАЇНА.

В той час, коли на ґрунті селянської сільсько-господарської продукції, як реакція на царсько-поміщицький гніт, поволі формувалась громадська думка української дрібної буржуазії під прапором національного визволення, в південно-східній (переважно) Україні на програмі соціальної революції провадилась організація нової суспільної сили — пролетаріату, що швидким темпом зростав разом з шаленим розвитком вугільно-рудно-металургічної промисловости. З поширенням залізно-дорожного будівництва й напливом закордонних капіталів з 80-х років українська кам'яно-вугільна, залізно-рудна й металургічна промисловість, що до того часу грала саму незначну роль, починає розвиватися гігантськими кроками й уже в передвійськові часи стає основним фактором народного господарства. Ось числа, що характеризують цей надзвичайно експансивний розвиток добуваючої й оброблюючої промисловости України ¹⁾:

¹⁾ З праці проф. П. И. Фомина „Украина. Экономическая характеристика“. Харьков. Научная мысль. 1923.

Данні добуваючої й оброблюючої промисловості України
1880—1913 р. р. (в мільйонах пудів).

Роки	Донецьк. вугіль	Кривор. руда	Виплав чавуну	Готов. заліза й сталі
1880	86	3	1,3	1,6
1890	183	23	13,4	59,2
1900	672	210	91,5	98,9
1913	1689	420	189,7	143,9

Коли взяти на увагу, що наш вироб заліза й стали в 1913 році складав третину англійського (460 м. п.) і більше половини французького (276 м. п.), то це вже не така то й мала продукція в порівнянні навіть з країнами старої індустрії ¹⁾.

На базі цієї тяжкої індустрії швидкими кроками розвивається також фабрично-заводська промисловість України й уже під кінець 1908 року досягає мільярда золотих рублів своєї річної продукції, росташовуючись переважно в районі вугілля й виробу заліза й чавуну. Навіть найстарша українська промисловість—цукроварство, яка зародилась ще в старі кріпацькі часи, з розвитком вугільної промисловості міняє темп свого розвитку, швидко пере-стремлюється і з 17 мільйонів пудів продукції 148 заводів кінця 80-х років досягає протягом двох десятиліть понад 70 мільйонів пудів річної продукції 198 українських заводів, але вона держиться густо заселеної середньої смуги України, як джерела дешевої сезонної праці.

Зате центр зернової продукції поволі перемістився з північно-західного, житньо-вівсяного району старої київської України, що в зв'язку з перенаселенням переходила до інтенсифікації сільського господарства, з південно-східній, пшенишно-яшний, степовий район машинізованих латифундій, які між іншим відтягли з густо залюдненої півночі чималу силу батрацтва й сезонних заробітчан. Цей факт досить переконуюче стверджується наведеною нижче табличкою про валовий збір чотирьох головних хлібів довійськового часу. Але ще з більшою яскравістю переважаюче значіння цього південно-східного району України підкреслюється даними про експорт цих головних хлібів на закордонні ринки.

Подаємо на підставі даних брошури Б. Дзінкевича обідві ці таблички для зручності поруч: ²⁾

¹⁾ З статті проф. Остапенка „Рур“—„Червоний Шлях“, № 1.

²⁾ Б. Дзінкевич. «Продукція хліба на Україні». Київ, Вид. «Праця».

Данні валового збору й вивозу хліба за 1909—1913 р. р.

ГУБЕРНІ	Середній річний збір і вивіз 4-х головних хлібів за п'ятиліття 1909—1913 р. р. (в мільйонах пудів)							
	Середній валовий збір				Середній вивіз в переводі на зерно			
	Пшениці й ячменю	Жита й вівса	Всього в		Пшениці й ячменю	Жита й вівса	Всього в	
			Пудах	0/00/0			Пуд.	0/00/0
Чернігівщина	4,2	43,1	47,2	4,5	(ввіз) 2,8	3,8	1,0	0,3
Волинь	28,9	60,3	89,2	8,3	2,7 (ввіз)	1,3	1,4	0,4
Поділля	55,8	48,2	104,0	9,7	10,4	0,9	11,3	3,3
Київщина	46,3	66,1	112,4	10,5	8,3	1,0	9,3	2,7
Полтавщина	65,8	62,4	128,2	11,9	18,2	15,8	34,0	10,0
Всього по 5-ти губ.	201,0	280,0	481,0	44,9	36,8	20,2	57,0	16,7
Харківщина	73,9	43,7	117,6	11,0	16,6	4,5	21,1	6,2
Таврія	107,8	14,7	122,5	11,4	70,9	3,1	74,0	21,8
Катеринослав.	156,4	16,6	173,0	16,2	78,7	1,8	80,5	23,7
Херсонщина	145,5	31,7	177,2	16,5	97,8	9,5	107,3	31,6
Всього по 4-х губ.	483,6	106,7	590,3	55,1	246,0	18,9	282,9	83,3
Всього по 9-ти губ.	684,6	386,7	1071,3	100%0	300,8	39,1	339,9	100%0

Таким чином, на чотири південно-східні, пшенишно-яшні губернії приходить до 55,1% всього валового збору цих головних хлібів і 83,3% всього вивозу хлібних лишків з України. А коли взяти на увагу той факт, що до двадцяти з лишнім відсотків цих хлібів вивозилось в Росію, і що цей вивіз падав майже в усій своїй масі на першу групу п'яти губерній і на Харківщину, то виходить, що вся майже сума закордонного

хлібного експорту припадає на три південно-східні губернії (Таврію, Катеринославщину й Херсонщину) й складає коло 77% всього вивозу з України. Коли ж до цього додамо ще швидкий розвиток за останнідва десятиріччя Азовсько-Чорноморського портового життя й зріст закордонного торгу, то перед нами в усій своїй постаті стане величезна економічна перевага південного сходу України над північним київським заходом. Ця перевага чудесно ілюструється двома наведеними нижче числами (по проф. Фомину) про кількість торгово-промислового обороту в передвійській часи, що припадала на кожного мешканця цих смуг України:

В південно-східній смузі припадає по	125 руб. обороту на мешк.
В північно-західній	52 » » » »

Отже ми бачимо, що як в галузі сільського господарства центр ваги поволі переходив з Київського району в південні степи, так і в промисловості розвиток іде від старого північно-західного цукроварства до південно-східньої, вугільно-металевої тяжкої індустрії. Донецько-криворізьське вугільно-рудне сполучення, що своїм наслідком мало пишний розцвіт металургії, в оточенню пшенишно-явної фабрики з морськими воротами, є тим центром, який тисячею найскладніших ниток зв'язує круг себе все народне господарство країни й концентрує в собі всі його соки. Дон-кривбас був і є тим економічним стрижнем, крижем, на якому була збудована й від якого залежала вся передреволюційна економіка України.

А кожному, навіть маленькому (крім хіба українських соціалістів) відомо, що в вузлах економіки й як раз на ній базується й політика (знов таки крім політики української демократії, яка більше любила спиратись на «Просвіти»). Розвиток тяжкої індустрії породив ту нову зашмаровану, кремезну політичну силу—робітничу класу, яка невпинно росла й крок за кроком йшла на зміну товстопузирям, прилизаним королям «Продукту» й «Продамету» (бувши вугільний і металургічний синдикати). З невеличкої кількості 13. 451 робітників 1879 року сили пролетаріату України зростають понад півтора мільйони в передреволюційні часи.

Тяжкий і кривавий був шлях його росту й організації. Хоч в основному цей процес визиску праці і гартування в той же час її сил однаковий був скрізь. Мало чим мабуть ріжнилися наші умови царського нагая від республіканських умов панування банкових королів Америки, що з такою правдивістю, непорушеною навіть художніми прикрасами, як в краплині води, відбив Сінклер в своєму романі—«Король Вугіль». Цю книжку, між иншим, не зашкодило б прочитати і українським громадянам, а особливо соціалістам, у яких під носом в Донбасі це теж відбувалось—може б хоч в такому викладі де-що зрозуміли з того, за що велась така запекла боротьба пролетаріатом.

Але були б ми наївними проповідниками, як би думали, що вся трагедія революційної боротьби минулих років відбулась лише тому, що українська демократія, яка концентрувалась у Києві, не знала цього. Проф. Остапенко, що не без пригод, але чесно перейшов до нас через лінію революційного фронту, в згаданій статті «Рур», запитує, «що таке Рур, і чому саме світовий капіталізм вжив там цілою своєю постаттю», з докором закидає українському громадянству: «Рур—це наш Донбас. І ось, коли б ми в належній мірі знали наш Донбас, то вистачило б одної згадки про те, що Рур в складі німецької господарки має таку ж силу, як і наш Донбас в нашій, для того, щоб належно орієнтуватися та оцінити силу тих подій, що відбуваються в даний мент в Рурі і які своїм наслідком мусять мати колосальний вплив на дальші й ближчі етапи класового змагання пролетаріату».

Проф. Остапенко розуміє, що корінь рурських подій криється не лише в боротьбі окремих груп «капіталістичної постаті» за право експлоатації Рура, а також в тім, щоб спільно (з німецькими капіталістами) розбити силу німецького пролетаріату та задушити його рурський авангард, і що це матиме «колосальний вплив на класові змагання пролетаріату».

Неначе у відповідь на це порівняння Донбаса з Руром укр. соц.-дем. І. Мазепа завзято доводить, ¹⁾ що «капіталізм на Україні був не тільки молодий, але й мало індустріальний», а через те «пролетаріат Московщини, що виріс на ґрунті сильного розвитку великої промисловости, оказався здібним для переведення тактики партії більшовиків. Пролетаріат же України, як продукт відсталого економічного розвитку й іншої соціальної структури самого суспільства, за цим не пішов: він не доріс до самостійного керування революцією навіть в її утопічних більшовицьких формах. Пролетаріат український оказався молодим і неорганізованим: революція прийшла для нього з арано» (розрідка скрізь наша О. Ш.). Чи не про «пролетаріат» з просвіт тут іде мова? А далі на всю брошуру розводить Мазепа остогидлу соціал-зрадницьку жуйку про необхідність «демократії» (розуміється, під керуванням німецького, або французького капіталу).

Бачили ми вже цю «демократію». Спасибі за ласку! «Теплий кожух,—сказав би український пролетар словами Шевченка,—та не на мене шитий». Це значить, що треба було розсавити, переломати спину повставшому молодому пролетаріатові й на довгі роки загнати його в ярмо капіталістичного визиску, аж поки він не постаріє. Що й силкувався зробити соц.-дем. Мазепа, та тільки йому не пощастило. Чи не для того, буває, потрібні були Мазепі ці характеристики над молодим українським пролетаріатом, щоб навчить його тим часом літературної української мови?

¹⁾ Мазепа—«Більшовизм і окупація України». Львів, 1922 р. стор. 18 і 37.

Про що свідчать оці патякання Мазепа? Про те, що він не знає Донкривбасу, що він не розуміє його значіння, що він не знає, нарешті, дійсної сили нашого пролетаріату? Нічого подібного. Як раз Мазепа, ватажок «вільного козацтва» та прем'єр Директорії, дуже добре все це розуміє й знає дійсну силу українського пролетаріату, бо не раз, мабуть, від неї чухавсь.

Силу нашої промисловости й її значіння в народньому господарстві України краще, ніж всякі слова, характеризують наведені вище стовпчики чисел.

Пролетаріат Франції був не в кращих об'єктивних умовах, не старішим і не організованішим від нашого, коли повставав у 1848 році, або навіть коли творив славетню Паризську Комуну. І за це його не тільки не осудили, а як раз на цьому славному його досвіді будували програм й тактику визволення робочої класи найкращі її провідники й учителі—Маркс і Енгельс, у котрих ніби-то учивсь і Мазепа. Але Мазепа належить до тих поганих учнів великих учителів, які обертають науку марксизма проти робочої класи й утворюють на її шляху різні глухі заулки. Позиція Мазепа як раз і є одним з тих численних заулків на великому шляху визвольного робітничого руху, в які завше намагались заманити пролетаріат отакі соц-дем., як Мазепа.

Проте, робітнича класа України не дала себе спровокувати, збочити й загнати в глухий кут ріжним пройдисвітам. В тяжкій боротьбі протягом десятиліть через страйки й часткові виступи вона викувала свою свідомість класи, свою професійну організацію і в рішучий час пішла як раз за більшовиками (наперекір твердженню Мазепа), за своєю політичною організацією—Комуністичною Партією,—що органічно й разом з ним виросла з пролетаріату.

Так з нетрів вугілля й заліза Донкривбасу, з цього серця народнього господарства України, створивши його власними руками, повстала нова соціальна сила—пролетаріат, що разом з продуктом своєї праці й через нього поширював свій класовий організм на всю країну й далеко за її межі, цей дійсний творець і володар нової України, що в озброєнні віковим досвідом визвольної боротьби своєї пригнобленої класи розправив могутні плечі й шляхом соціальної революції пред'явив свої права на будовання нових форм громадського співжиття.

IV. РОЗВАЛ КОЗАЧЧИНИ.

Шляхи цієї нової пролетарської України, що повстала в основній своїй силі з південно-східної нашої індустрії, зійшлися на якийсь час після повалення царату з прагненням київської дрібно-буржуазної козацько-національної демократії на боротьбі з владою Тимчасового Уряду. Ці дві протилежні соціальні сили одночасно з двох сторін вперлись в рахитичну будову Керенщини,

і вона дійсно оказалась дуже тимчасовою. Але як тільки впав простінок влади Керенського, ці дві сили раптом і безпосередньо встали одна проти другої! І тут перед українською соціал-шовіністичною козащиною руба встало рокове питання: **битись чи миритись?** Стати на боці повставшого пролетаріату, на стороні революції, чи піти проти нього, проти революції? Ми знаємо, як вона розрішила це трагічне для неї питання— вона пішла другим шляхом. З її боку, з боку козацького відродження вибухнув перший вистріл, її рукою пролита вперше робітничая кров! А далі сталося те, що мусило статись.

Але ж чи могла українська соціалістична демократія инакше розрішити це питання, чи могла вона в останній мент стати на боці революції? Такі питання не рішеннясь раптом, їх рішення не залежать від доброї волі, чи раптового прояснення в окремих головах. Рішення цього питання определялося всім попереднім процесом й умовами розвитку окремих політичних груп української демократії, а головним чином інтересами тих соціальних шарів суспільства, на які спирались ці групи. А ми вже знаємо, в атмосфері яких традицій розвивалась українська соціалістична демократія.

Не будемо говорити про українських есерів. По-перше, вони до революції не мали власне свого сконсолідованого партійного організму. Це були окремі гуртки мало чим звязані. А по-друге, як в програмовому відношенні, це була страшна мішанина, починаючи з російського народництва, що зросло на ґрунті общини, з додатком анархізму й синдикалізму, і кінчаючи марксизмом, такі по своєму соціальному складові, особливо в часи революції, це був конгломерат від спролетаризованого батрацтва й до настоящих поміщиків включно. А коротко кажучи, це була просто собі громада українців, які так же швидко розсипались при першому гromі жовтневої боротьби, як і збіглись при весняному сонці березневого перевороту.

Та есери й не робили високої політики—це було справою укр. есдеків. Есдеки керували українською демократією. Ця партія називала себе робітничою, але фактично це було лише на словах, це були лише претензії бути робітничою партією, а робітників там фактично не було.

Послухаємо, що говорить про укр. соц.-дем. партію один з її стовпів і найзавзятіший борець за дальше її існування І. Мазепа в згаданому вже своєму творі (ст. 14):

«Український професійний рух перед вибухом революції був занадто слабкий і мало розвинений. Існувавши на Україні професійні союзи, коли не рахувати молодих спроб з боку укр. соц.-демократії організувати прачок, ковалів, каретників і т. д., були майже цілком під впливом і керуванням неукраїнських партій. В первісній стадії розвитку находилася також справа політичної організації українського пролетаріату».

Молоді були спроби професійної організації перед вибухом революції, в первісній стадії була політична організація? І це після п'ятнадцятилітнього існування укр. соц.-демократії. Що може бути більшим присудом од такого признання! А що ж власне робила українська соц.-демократія протягом півтора десяти років свого життя? Те, про що ми вже говорили, — товклась по всяких просвітах, громадах, хатах й інших організаціях української інтелігенції.

Найбільшої активності в своїй роботі досягла укр. соц.-демократія, свідчить т. Равич-Черкаський, який щиро докопується наслідків її діяльності, в середині 1905 року й мала свої організації «в Києві, Полтаві, Лубнях, Ніжині, Білій Церкві, Прилуках і на селах»¹⁾. Уже цей район її діяльності показує, як далека була укр. соц.-демократія від дійсно пролетарської маси України. Але це були роки її молодого завзяття та ще й в атмосфері загального революційного підйому. А далі пішла реакція, а з нею занепад, розклад і маразм. Партійні органи, не витримавши десятка номерів, падають і не лише з причин утисків. На ґрунті бездонної прірви між ідейними пориваннями, з одного боку, й повною відсутністю звязку з оздоровлюючою робітничою масою — з другого, а також в наслідок постійного неїдіння в атмосфері націоналістичного українського міщанства, з'являються такі шедеври ренегатства, як Д. Донцов, Меленевський, Скоропис-Йолтуховський і инш. От що пише бувший укр. соц.-демократ Д. Донцов, цей український Струве²⁾:

«Я не засадничий противник монархичної форми політичного устрою і дуже тішився б, коли б ця форма (в виді національної монархії) в нас історично повстала» (стор. 200). «Авспіції, під котрими зачав своє панування новий володар Вкраїни (гетьман Скоропадський) були як найліпші, бо гетьманська старовина, гетьманська армія, навіть гетьманський деспотизм, весь блиск гетьманського двору безперечно більш відповідали нашим традиціям і сільській психиці. Умови, в котрих розвивалася селянська революція на Україні, давали геніяльному кондотьєрові блискучу можливість повторити на українських степах бонапартівський експеримент» (стор. 166). Але Петлюра не зміг цього зробити, з жалем продовжує цей український демократ, бо в «політиці внутрішній бракувало йому геніяльного цінізму, з котрим відносився, наприклад, до своїх якобінців перший Бонапарт» (стор. 173).

Ми навмисне наводимо досить довгу цитату цього європеїзованого апологета гетьманату й козащини, бо вона яскраво свідчить не лише про те, до чого докотився цей бувший стовп української соціал-демократії, а й про прагнення української демократії в цілому, ідеологом якої Д. Донцов є й досі, і як раз тої найбільш освіченої її частини, що виросла вже з рамок про-

¹⁾ Равич-Черкаський. «История коммунистической партии Украины». ГИУ. 1923.

²⁾ Др. Дмитро Донцов. «Підстави нашої політики». Відень. 1921.

світянського етнографізму й культивування козаччини по поезії Шевченка й малюнках Ждахи, а вільно оперує європейським досвідом і зокрема досвідом французької революції, а також про те, який соціальний зміст вона вклала в це відродження козаччини.

Український соціал-демократ, тепер автокефальний піп Чеховський, виправдуючи на київському процесі Голубовича і Ко ганебну роль української соціалістичної демократії в сучасній революції тим, що в 1905-1906 роках російські партії не дали українським соціалістам представництва в Інтернаціоналі і що через це, мовляв, в них розвинувся націоналізм, козиряв перед Ревтрибуналом роботою українських соціалістів у полках петербурзького гарнізону, які відиграли рішучу роль в беззневомому перевороті. Так, ми знаємо цю революційну працю т. Нероновича з гуртком однодумців, але ми знаємо також і те, як тримався Неронович з цим гуртком в часи Центральної Ради і як поставився він до жовтневої революції, порвавши з українською соціал-демократією й загинувши від її руки на фронті боротьби з нею. Ми знаємо також і те, як плямував на засіданнях Центральної Ради Винниченко й інші цей невеличкий революційний гурток з українських соціал-демократів, стидливо виправдуючись перед українським громадянством тим, що «в сім'ї, мовляв, не без виродка». І дійсно, цей гурток був революційним виродком у «порядній» сім'ї українських міщан, що звала себе соціал-демократією.

Українська соціал-демократія була робітничою партією без робітників та ще до того й з поганим теоретичним знанням марксизму, бо, як ми вже згадували, більше билась з «ярижкою» й з іншими подібними «класовими ворогами» пролетаріату, ніж над виробленням свого марксівського світогляду. Так само як і есери, вона була партією просто собі українців. Характерним є те, що ніколи не було між українськими есерами й еседеками тієї гострої ідейної боротьби й диференціації, яка повинна була би бути й яка була в інших країнах між цими двома течіями громадської думки. Навіть тоді, коли Грушевський розсадив їх по різних кутках Педагогічного Музею, це все ж таки була одна сім'я. А як що інколи й підіймався заколот, як це було, наприклад, з приводу відомого земельного сорокадесятиного проекту соціал-демократа Мартоса, то зараз же в тому й другому кутках з'являлась постать «діда» (Грушевський) й обливала тих і других холодним душем перестороги: це, мовляв, вороги українського руху російські есери й еседеки під'южують вас на сварку й на розрив національного фронту, щоб самим сісти зверху. І тоді знов усе втихомирювалось і знов була згода в сімействі.

Правду каже т. Равич-Черкаський в згаданому вище творі, що «єдина й неділіма недиференційована національна українська інтелігенція мала своїх представників у всіх течіях суспільно-політичної думки», крім, розуміється, партії пролетаріату—

більшовиків, яка повела за собою робітничу класу й неможливі верстви селянства України на боротьбу за їх соціальне визволення.

Отже чи могла українська соціалістична демократія, що зросла в цій атмосфері єдиного національного фронту на базі дрібної продукції та в тупому оточенні різних федералістів, самостійників, демократів, цих українських міщан, що для моди попрившували й собі хвостики соціалістів, інакше розрішити цю дилему й стати на боці пролетарської революції? На це питання може бути лише одна відповідь: розуміється, ні. Вона могла піти лише проти робітників і неможливого селянства, проти революції.

Єдина, неподільна українська демократія, як вірна послідовниця свого виховання, що з перших днів березневої революції завзято почала розписуватись в барвисті шати козацької старовини, розіграла жорстоку драму старої середньовічної казаччини в трьох діях (Центральна Рада, гетьманщина і Директорія) та картинах з появами німців, французів і поляків; але на цей раз на сцені були вже не загриміровані й розфарбовані, як в просвітах, козаки з паперовими шаблями й паликами замість рушниць, а справжні червонопикі поміщицько-попівсько-куркулячі синки зі справжніми шаблями, рушницями, кулеметами й гарматами; і розіграла вона її вже не в стінах провінційної сільської просвіти, а на всій широкій спині робоче-селянської України.

Був мент, коли працюючі маси зацікавились були цією всеукраїнською просвітою (Центральна Рада),—це під час її першого універсалу. Але, коли вона оголосила, що вирішення земельного питання і взагалі вся соціальна перебудова, тобто революція, відкладається до скликання Всеросійських Установчих Зборів, а потім ще й порозумілась з Тимчасовим Урядом всеросійської буржуазії, який також відклав революцію до Установчих Зборів, а самі Установчі Збори—до кращих часів, примушуючи тим часом селян давати, як в старі часи, поміщикам снопа й копицю, то ця зацікавленість почала пропадати, а згодом навіть перейшла в ворожість, як тільки Центральна Рада разом з урядом Керенського почала вгамовувати наростання соціальної революції.

Маси пішли за тим, хто не ошукував їх, хто не відкладав їх соціальних вимог, а кликав ставати до діла зразу й рішуче,—за партією робітників, за більшовиками. А з вибухом в Росії Жовтневої Революції, хвилі якої зразу ж покотились і по Україні, ця ворожість до Центральної Ради робоче-селянських мас перейшла в одверте повстання проти неї.

Повстав, нарешті, цей чорний зашмарований велетень вугілля й заліза—український пролетаріят, ведучи за собою неможливі шари селянства, повстав проти основ капіталістичного ладу, проти всякого визиску, проти всякого поневолення, в тому числі й національного, за новий суспільний лад, за Республіку

Праці. І в цю революційну організацію пролетаріату, в цей двигун суспільного прогресу сучасності, що з надзвичайною силою покотив, змитаючи на своєму шляху застаріле сміття й пережитки феодальних часів, нову хвилю соціалістичної революції, в цей локомотив нової України врізалась на скрипучому возі на волах старої середньовічної козащини українська просвітянська демократія з турецьким програмом національної різни. Врізалась і затріщала! Даремна була допомога західної буржуазії. В жорсткій, кривавій, руйнуючій боротьбі пролетаріат разом з повставшим селянством розбив і розвіяв козачу напасть.

Розбита в одвертій бою козащина распорошилась по цілій Україні, а частина висипалась за кордон. Але своєї руйницької роботи вона не припинила. Та її частина, що залишалась на Україні, за виключенням громадян, які чесно стали до будування Української Соціалістичної Радянської Республіки, повела цю каїнову роботу двома шляхами. Одні засіли в лісах та ярах і перетворились в звичайні злодійські, грабіжницькі ватаги, в «героїв з великої дороги», що під популярною назвою «бандитизму» довго ще руйнували будівництво нової України; а другі, ідеологи, що не здатні були орудувати ножом та обрізаном, понапинали ряси й отаборились в автокефальній церкві, де й до цього часу ще труять свідомість найбільш темних і некультурних шарів нашого суспільства та гальмують громадський поступ.

Закордонна ж частина, так би мовити, козацька старшина, розсортувалась на три основних табори та, зализуючи рани, й досі латає свою ідеологію і фабрикує нові платформи та орієнтації. Перший монархично-гетьманський поміщицький табір, що злигався з німецько-юнкерським орґешом, уявляє з себе зародок українського фашизму в козацькій формі, з тою лише різницею від справжнього фашизму, що він в зародку й умірає.

Другий табір—це так звана петлюрівщина. Прагнення цієї компанії дуже прості—вибитись в люди, в справжню «рідну» буржуазію. Для цього вона, опреділившись на службу в дефензиву польських панів, займається тим, що поруч зі службою підраховує й приторговує нашим вугіллям, залізом, цукром, хлібом і чим хочете, аби гроші вперед. Але оскільки охочих на такий гендель стає обмаль, то їй доводиться (коли не скинуть за несправність) лише службою перебиватись, аж доки робоча рука не вижене разом з панами.

Третій табір прибрав собі назву «Нова Україна». Вже одна ця назва свідчить про глибоко шарлатанський характер цієї братії. Її завданням, оскільки перші два табори розповзаються,—перетягнути де-що до себе в «єдиний фронт».

(Д а л і б у д е).